

Koskenkylä, Heikki

Working Paper

Norjan pankkikriisi ja vertailua Suomen pankkeihin

Bank of Finland Discussion Papers, No. 13/1992

Provided in Cooperation with:

Bank of Finland, Helsinki

Suggested Citation: Koskenkylä, Heikki (1992) : Norjan pankkikriisi ja vertailua Suomen pankkeihin, Bank of Finland Discussion Papers, No. 13/1992, ISBN 951-686-323-X, Bank of Finland, Helsinki, <https://nbn-resolving.de/urn:nbn:fi:bof-201808021839>

This Version is available at:

<https://hdl.handle.net/10419/211642>

Standard-Nutzungsbedingungen:

Die Dokumente auf EconStor dürfen zu eigenen wissenschaftlichen Zwecken und zum Privatgebrauch gespeichert und kopiert werden.

Sie dürfen die Dokumente nicht für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, öffentlich zugänglich machen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Sofern die Verfasser die Dokumente unter Open-Content-Lizenzen (insbesondere CC-Lizenzen) zur Verfügung gestellt haben sollten, gelten abweichend von diesen Nutzungsbedingungen die in der dort genannten Lizenz gewährten Nutzungsrechte.

Terms of use:

Documents in EconStor may be saved and copied for your personal and scholarly purposes.

You are not to copy documents for public or commercial purposes, to exhibit the documents publicly, to make them publicly available on the internet, or to distribute or otherwise use the documents in public.

If the documents have been made available under an Open Content Licence (especially Creative Commons Licences), you may exercise further usage rights as specified in the indicated licence.

SUOMEN PANKIN KESKUSTELUALOITTEITA

13/92

Heikki Koskenkylä

Tutkimusosasto
24.4.1992

Norjan pankkikriisi ja vertailua
Suomen pankkeihin

Suomen Pankki
PL 160, 00101 HELSINKI
☎ (90) 1831

SUOMEN PANKIN KESKUSTELUALOITTEITA 13/92

Heikki Koskenkylä

Tutkimusosasto

24.4.1992

**Norjan pankkikriisi ja vertailua
Suomen pankkeihin**

ISBN 951-686-323-X
ISSN 0785-3572

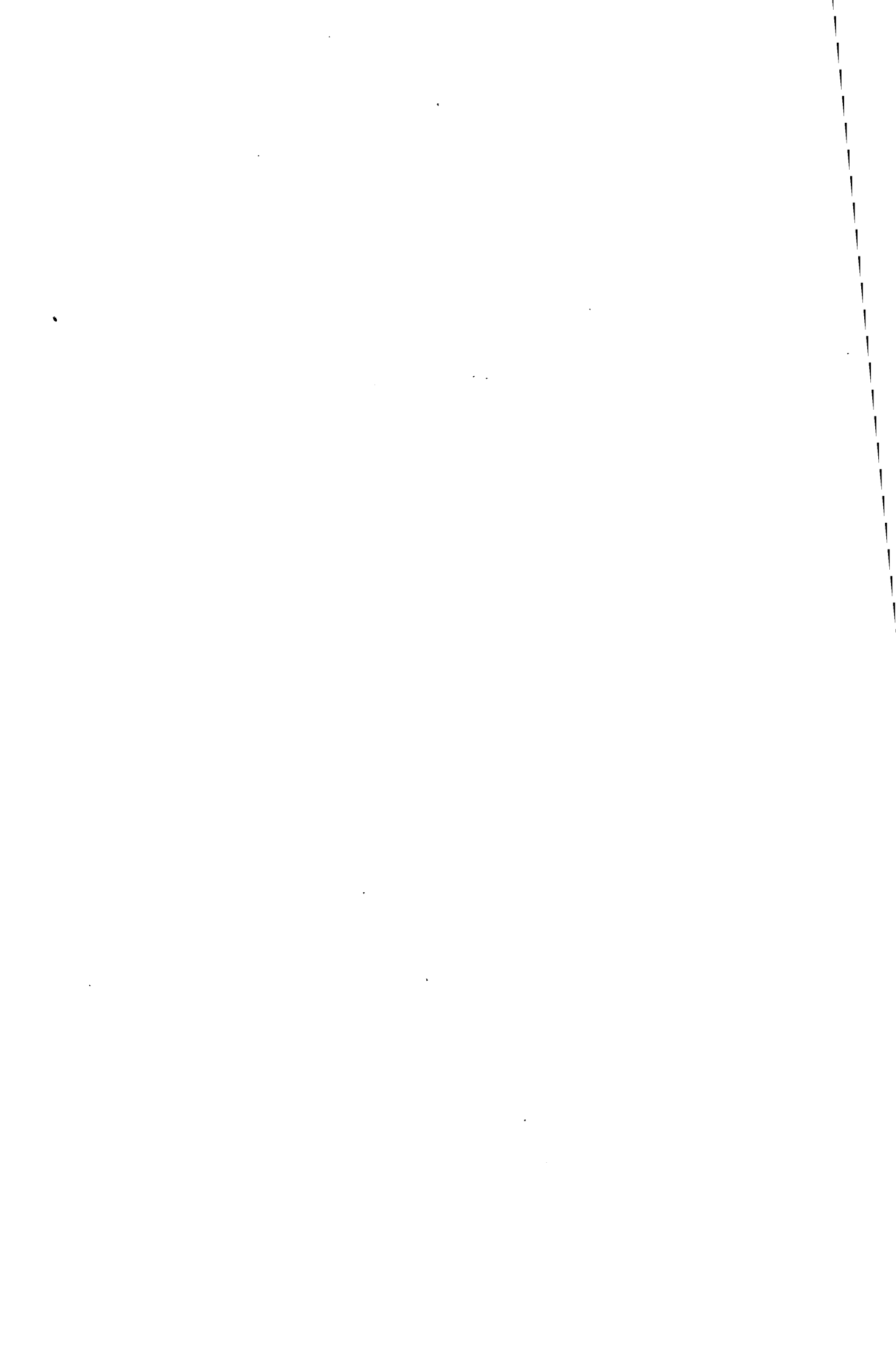
Suomen Pankin monistuskeskus
Helsinki 1992

Tiivistelmä

Norjan pankkikriisi jatkuu jo kuudetta vuotta. Kriisi alkoi vuonna 1987 pankkien liian voimakkaan luotonannon seurauksena. Viime vuonna pankkien tulokset olivat ennätysmäisen huonot ja Norjan valtio ryhtyi tukirahoitukseen kahden uuden tukirahastonsa kautta. Neljä suurinta pankkia ovat nyt joko kokonaan tai osittain valtion omistuksessa. Norjan pankkien ja muiden rahoituslaitosten luottotappiot ovat olleet vuosina 1987–1991 yhteensä peräti 70 miljardia Norjan kruunua.

Pankkikriisi on aiheuttanut merkittävän rakennemuutoksen Norjan pankkisektorissa. Useat pankit ovat fuusioituneet, joko vapaaehtoisesti tai viranomaisten pakottamana. Yksi keskisuuri pankki on lopetettu. Pankit ovat karsineet kulujaan mm. vähentämällä henkilökuntaa ja konttoreita. Pankkisektorin saneeraukset tulevat jatkumaan vielä usean vuoden ajan.

Tässä selvityksessä vertaillaan myös Suomen ja Norjan pankkeja. Norjan pankkien tuloskehitys on ollut huomattavasti huonompi kuin Suomen pankeilla, vaikka niillä on selvästi parempi korkokate per tasesuhde ja myös parempi korkomarginaali. Suomen pankeilla tappioita on tullut sijoitustoiminnasta enemmän kuin Norjan pankeilla. Pankkisektorin saneeraus on edennyt Norjassa paljon pitemmälle kuin Suomessa. Suomessa on edelleen lähes kaksinkertainen määrä pankkien henkilöstöä ja konttoreita kuin Norjassa, vaikka väestön määrissä on vain vähän eroa. Kuitenkin Norjan pankkisektoria pidetään ylisuurena, mikä viittaisi erittäin suuriin saneeraustarpeisiin Suomenkin pankkisektorissa.

Sisällys

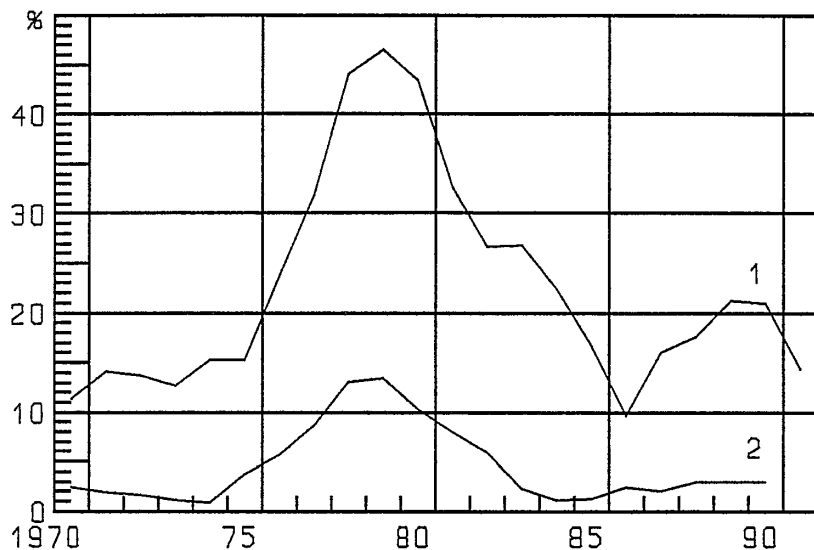
	Sivu
Tiivistelmä	3
1 Norjan talouden kehitys 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa	7
2 Norjan pankkikriisin syyt ja pankkien valvonnan ongelmat sekä vertailua Suomen pankkeihin	10
2.1 Norjan tilanne	10
2.2 Vertailua Suomeen	11
3 Norjan pankkien toiminnan ja tuloksen kehitys sekä vertailua Suomen pankkeihin	14
3.1 Norjan pankit	14
3.2 Norjan pankkien henkilökunnan ja konttorien lukumäärä sekä vertailua Suomeen	14
3.3 Norjan pankkien luotonanto sekä vertailua Suomeen	16
3.4 Norjan pankkien luottotappiot ja vertailua Suomeen	19
3.5 Norjan pankkien tuloskehitys ja vertailua Suomeen	23
4 Norjan pankkien omat toimet pankkikriisin voittamiseksi ja pankkisektorin rakennemuutokset	27
5 Julkisen vallan tukitoimenpiteet Norjassa	29
6 Norjan pankkisektorin tulevaisuuden näkymät	33
Liitekuviot	34

1 Norjan talouden kehitys 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa¹

Norjan taloutta kohtasivat suuret ongelmat 1970-luvun jälkipuoliskolla. Talous ajautui monelta osin epätasapainoon. Ulkomainen nettovelka suhteessa BKT:een oli peräti 45 %. Vuosikymmenen vaihteessa ongelmat hellittivät, kun öljyn vienti ja öljytulot kasvoivat. Vaihtotaseen vaje kääntyi ylijäämäksi ja ulkomaisen nettovelan suhde BKT:een aleni vuoteen 1986 mennessä 10 prosenttiin (ks. Kuvio 1).

Kuvio 1.

Norjan ulkomainen nettovelka/BKT, %

- 1 Yhteensä
- 2 Julkinen sektori

Norjan talous elpyi 1980-luvun alussa muita pohjoismaita nopeammin. Taloudessa vallitsi täystyöllisyys ja julkisella sektorilla oli 10 prosentin rahoitusylijäämä. BKT:n volyymin kasvu oli lähes 3 % vuodessa. Inflaatiopaineet olivat vähäiset. Tässä tilanteessa Norjassa päätettiin purkaa rahoitusmarkkinoiden säännöstely. Liberalisointi aloitettiin siis aikaisemmin kuin Suomessa, mutta myöhemmin kuin esim. Tanskassa.

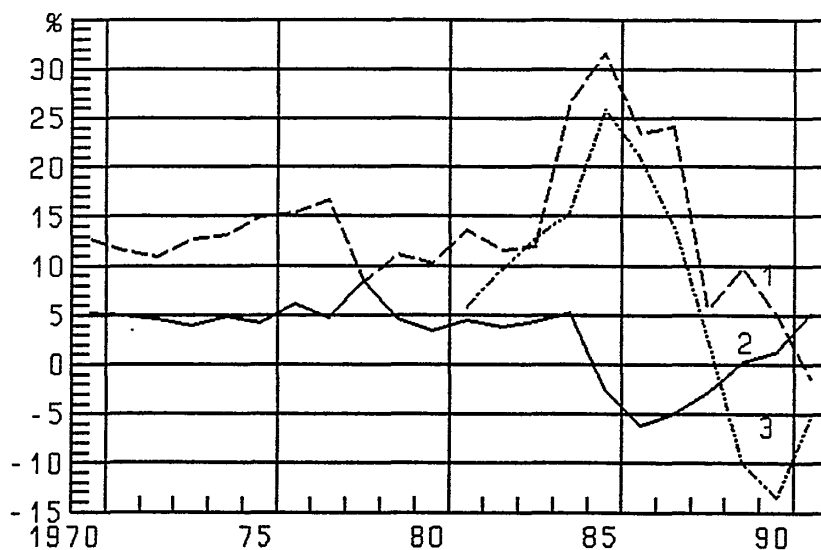
Vuosina 1983 ja 1984 luovuttiin luottojen määrän ja korkojen säätelystä. Pääomatuonnin rajoitukset purettiin yrityksiltä nopeasti ja kotitalouksiltakin vuoteen 1990 mennessä. Diskonttorokosta luovuttiin vuonna 1987.

Säätelyn purkaminen johti voimakkaaseen luottorahoitettuun kulutukseen ja suljetun sektorin (alkutuotanto, kauppa, palvelut ja rakennustoiminta) investointien kasvuun. Pankkien luotonanto kasvoi erittäin voimakkaasti vuosina 1984–1987 (ks.

¹ Tämän selvityksen lähdeaineistoa ovat: Norjan Pankin vuosikertomukset ja neljännesvuosijulkaisut (Penger og Kredit), norjalaiset aikakauslehdet mm. Socialøkonomen, lehtikirjoitukset, maaliskuussa 1992 Norjan Pankissa pidetyn pankkikriisiseminaarin aineisto sekä OECD:n Economic Surveys/Norway, 1992.

Kuvio 2). Asuntojen hinnat ja pörssikurssit kaksinkertaistuivat muutamassa vuodessa. Kotitalouksien säästämisaste romahti aiemmasta noin 5 prosentista – 6 prosenttiin vuonna 1986. Ulkomainen nettovelka alkoi vuonna 1986 kasvaa uudelleen ja kohosi vuonna 1988 20 prosenttiin.

Kuvio 2. Luottojen kasvu, säästämisaste ja asuntojen hintojen muutos Norjassa

- 1 Luottojen kasvu-%
- 2 Kotitalouksien säästämisaste
- 3 Asuntojen hinnat, muutos-%

Talouden kehitys näytti vuonna 1985 vielä suotuisalta. Öljyn hinnan ja dollarin kurssin romahdus vuonna 1986 paljasti kuitenkin luottoekspansioon laajuuden ja ongelmat. Vaihtotaseen alijäämä muuttui nopeasti ylijäämästä peräti 30 miljardin kruunun alijäämäksi (vuonna 1986). Tämän seurauksena Norjassa puhkesi maksutasekriisi, joka johti vuonna 1986 10 prosentin devalvaatioon ja rahapolitiikan voimakkaaseen kiristämiseen.

Rahoitusmarkkinoilla palattiin osin säännöstelyyn. Norjan Pankki otti uudelleen käyttöön keskuspankkirahoituksen kiintiöt ja kielsi kruunumääräisten joukkolainojen emissiot ulkomaille. Tulopolitiikassa säädettiin palkkalait, joiden mukaan palkkoro-rotukset saivat olla enintään 2 % vuodessa. Tämän jälkeen BKT kasvoi määrältään vielä vuonna 1986 4 %, mutta sen jälkeen kasvu on ollut vuosina 1987–1991 keskimäärin vain yhden prosentin vuodessa.

Taulukko 1. BKT:n määrän kasvu Norjassa, %

1986	1987	1988	1989	1990	1991
4.2	2.0	-0.5	0.4	1.8	2.0

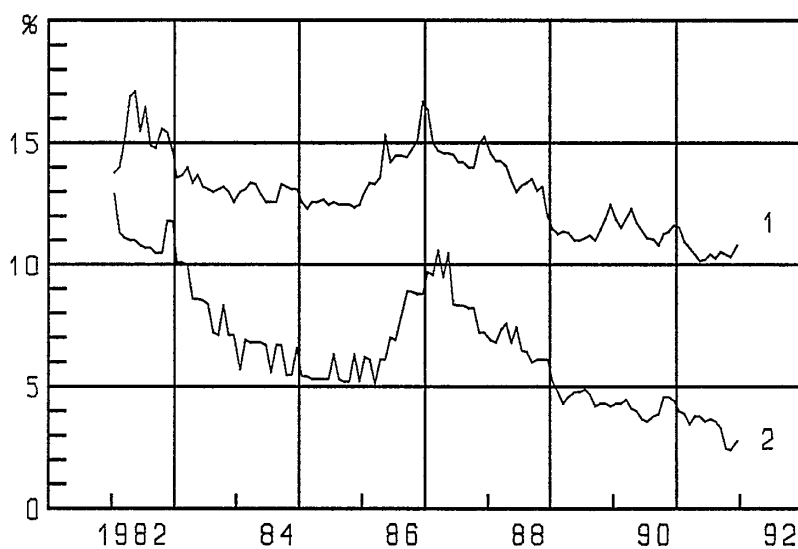
Työttömyysaste on noussut norjalaisittain korkealle tasolle 5.5 prosenttiin ja eräiden arvioiden mukaan saattaa vielä kohota jopa 8 %:iin. Vuoden 1987 jälkeen

asuntojen, pörssikurssien ja kiinteistöjen arvot kääntyivät jyrkkään laskuun ja ne saavuttivat viime vuonna vuoden 1983 tason reaalisesti (ks. kuvio 2). Kotitalouksien säästämisaste nousi vuonna 1990 positiiviseksi ensimmäisen kerran vuoden 1983 jälkeen. Ulkomainen nettovelka suhteessa BKT:een alkoi alentua vuoden 1988 20 prosentista, koska vaihtotase kääntyi laman seurauksena ylijäämäiseksi vuonna 1989. Tuonti supistui, mutta vienti kehittyi suotuisasti pääasiassa öljytulojen kasvun seurauksena. Viime vuonna ulkomaisen nettovelan suhde BKT:een oli enää 12 %.

Vuoden 1986 maksutasekriisin jälkeen lyhyet markkinakorot nousivat Norjassa aina 17 prosenttiin saakka, pysyivät seuraavana vuonna 15 prosentissa ja laskivat vuonna 1988 noin 11 prosentin tasolle (ks. Kuvio 3). Tällä tasolla korot ovat olleet vuosina 1990–1991. Norjan valuuttakurssipolitiikka on ollut varsin vakaata vuoden 1986 jälkeen ja vuoden 1990 Ecu-kytkentä on edelleen rauhoittanut tilannetta. Norjan kruunua vastaan ei ole kohdistunut paineita, vaikka talouden tilanne on ollut huono. Norjan inflaatio on nyt hieman alle 4 prosenttia. Norjan talous on jatkossa varsin haavoittuva öljyn ja dollarin hintojen muutoksille, koska öljyn ja muun energian vienti on jo yli 50 prosenttia koko viennistä. Talouden suhdanneherkkyttä suojaa kuitenkin valtion Petroleum Fund, jossa on jo 100 miljardia kruunua öljysektorin tuloja. Normaaliaikoina valtio voi käyttää vain rahaston reaalisien tuoton. Rahaston koko ja tuotto kasvavat kuitenkin kaiken aikaa, joten Norjan valtion rahoitustilanne on varsin vakaalla pohjalla huolimatta talouden lamasta. Rahaston tuottoa voidaan myös käyttää Norjan pankkikriisin tukirahoitukseen.

Kuvio 3.

Norjan inflaatio ja lyhyt (3 kk:n) korkotaso

- 1 Lyhyt markkinakorko (3 kk)
- 2 Inflaatio (12 kk:n muutos)

2 Norjan pankkikriisin syyt ja pankkien valvonnan ongelmat sekä vertailua Suomen pankkeihin

2.1 Norjan tilanne

Norjassa on tullut tavaksi sanoa, että pankkikriisin syinä ovat bad luck, bad policies ja bad banking.

Bad luck eli huono onni tarkoittaa sitä, että öljyn ja dollarin hinnat laskivat yllättäen vuonna 1986, mikä aiheutti viennin arvon romahduksen kautta maksutasekriisin ja talouspolitiikan voimakkaan kiristämisen. Nämä tapahtumat olivat myös alkuna rahoituslaitosten ongelmille, jotka ovat nyt jatkuneet jo lähes kuusi vuotta.

Bad policies viittaa talouspolitiikan ja pankkien valvonnan ongelmiin. Raha- ja finanssipolitiikka olivat suhteellisen kevyttä koko nousukauden ajan vuosina 1982–1986. Rahapolitiikka keveni liberalisoinnin seurauksena, mutta finanssipolitiikkaa ei vastaavasti kiristetty. Erityisen suurena syynä luotonannon kasvulle on nähty korkojen täysin vapaa vähennysoikeus verotuksessa. Myös kotitalouksille korkomenojen vähennysoikeus oli täydellinen, minkä seurauksena luottojen reaalkorko verojen jälkeen oli varsin alhainen. Korkojen vähennysoikeuden merkitystä korostivat vielä korkeat yli 70 prosentin marginaaliveroasteet.

Norjan Pankin pääjohtaja Hermod Skånland puhui julkisesti useiden vuosien ajan tämän vähennysoikeuden poistamisen tai ainakin kaventamisen puolesta. Tämä ei kuitenkaan johtanut muutokseen. Vasta vuonna 1987 kotitalouksien korkokulujen vähennysoikeutta kavennettiin 50 prosenttiin, mutta muutos tuli liian myöhään, koska luottojen voimakas kasvu oli jo tapahtunut vuosina 1983–1987.

Norjan pankkien valvonnassa on ollut kaiken aikaa ongelmia. Valvonta on jakautunut Norjan luottotarkastusviraston (Kredittilsynet) ja Norjan Pankin kesken. Päävastuu on luottotarkastuksella, joka on Norjan valtiovarainministeriön (VM) alainen virasto ja nykyisin siinä on 100 työntekijää. Virasto organisoitiin uudelleen vuonna 1986, jolloin sen tehtävät laajenivat myös vakuutusyhtiöiden luottopolitiikan valvontaan. Valvottavia laitoksia on varsin paljon: 142 säästöpankkia, 23 liikepankkia (9 ulkomaista), 71 rahoitusyhtiötä, 14 luottoyhtiötä, 33 lainvälittäjää, 12 henkivakuutusyhtiötä, 60 vahinkovakuutusyhtiötä, 36 meklariyritystä ja 350 kiinteistön välitysritystä. Mainitut lukumäärät ovat vuodelta 1991.

Luottotarkastusviraston resurssit eivät ole riittäneet huolelliseen valvontaan. Jopa perustilastoissa on ollut ongelmia. Vuosien 1986 ja 1987 korkea luottoekspan­sio havaittiin vasta jälkepäin. Henkilökunnan osaamisessa ja uudelleen­koulutuksessa on ollut ongelmia. Lisäksi ongelmia on ollut vuosikautia viraston johtajan ja Norjan VM:n johtohenkilöiden välillä. Näitä ongelmia on käsitelty myös julkisuudessa. Noin kuukausi sitten ongelmat kärjistyivät niin pitkälle, että tarkastusviraston johtaja Svein Aasmundstad jätti erokirjeen. Hän eroaa toukokuussa. VM:n nimittämä työryhmä arvioi nyt nopeasti viraston tulevaa asemaa. Todennäköisenä pidetään, että virasto liitetään Norjan Pankkiin. Pankin pääjohtaja Skånland kannatti jo viime vuonna julkisesti luottotarkastusviraston liittämistä Norjan Pankin yhteyteen.

Lisäksi pankkitarkastuksen organisointia ja yleensä valvontaa arvioi Norjan VM:n nimittämä pankkikriisikomitea (utvalg for å vurdere årsakene til bankkrisen), jonka tulee saada työnsä päätökseen 31.8.1992 mennessä (ks. jäljempänä).

Norjan Pankin valvonta on keskittynyt rahoitusmarkkinaosastolle (Finansmarkedsavdelingen), jonka johtaja oli aiemmin Solheim ja nykyisin J. Berge. Osasto perustettiin vasta vuonna 1987, jolloin pankkikriisin perusta oli jo laskettu. Osastolla on noin 30 henkilöä ja 4 toimistoa. Vain pieni osa resursseista on käytetty pankkien analyysiin, koska osastolla on myös muita tehtäviä rahoitusmarkkinoiden alueelta. Yhteistyötä tämän osaston ja Kredittilsynetin välillä on parannettu viime vuonna.

Kaiken kaikkiaan Norjassa on todettu, että pankkikriisiin oltiin varauduttu erittäin huonosti. Organisaatiot eivät olleet kunnossa ja henkilökunta oli puutteellisesti koulutettua. Lisäksi valvonnan henkilökuntaa oli liian vähän. Jopa tilastot ja atk-tekniikka olivat huonosti hoidettuja. Lisäksi pankkikriisiin reagoitiin valvojen puolella liian hitaasti. Norjassa onkin nyt käynnissä eräänlainen "pyykinpesu" näiden asioiden ympärillä. Syyllisiä pankkikriisiin on etsitty lehdistössä ja tiedotusvälineissä yleensä.

Pankkikriisin kolmas syy eli bad banking tarkoittaa pankkien huonoa johtoa ja yleensä toimintaa. Pankit villiintyivät markkinaosuuskilpailuun vuosina 1983–1987. Erityisesti liikepankit kasvattivat markkinaosuuttaan voimakkaasti (ks. kuvio 5). Myös säästöpankkien ja luottoyhtiöiden markkinaosuudet kasvoivat. Vain valtion luottolaitosten markkinaosuus supistui huomattavasti. Ne harjoittivat varovaista luotonantoa, minkä seurauksena niillä on myös ollut muita rahalaitoksia vähemmän ongelmia – paitsi kahdella valtion pankilla (ks. jäljempänä).

Pankit myös laiminlöivät luottoasiakkaiden huolellisen tutkimisen. Toisaalta tätä ei edes ehditty tehdä, koska luotonanto kasvoi niin voimakkaasti. Pankkien luottokanta kasvoi vuosina 1984–1987 noin 200 miljardia kruunua! Pankit myös ottivat tietoisesti suuria riskejä, erityisesti kiinteistösijoituksissa, mutta vähemmän osakesijoituksissa.

Norjan julkinen sana on kohdellut pankkeja ja pankinjohtajia varsin kriittisesti. Pankkien menoa ja vauhtia on pidetty suorastaan holtittomana, ainakin jälkeenpäin tarkasteltuna.

2.2 Vertailua Suomeen

Ainakin toistaiseksi Suomen pankkikriisi on ollut kokonaisuudessaan paljon Norjaa lievempi. Sen sijaan meillä yksi ainoa pankki (SKOP) on aiheuttanut suhteellisesti vertaillen suuremmat ongelmat kuin Norjassa yksikään suuri pankki. Suomen Pankki on joutunut sijoittamaan SKOP:n pelastusoperaatioon toistaiseksi noin 15 miljardia markkaa eli noin 20 miljardia Norjan kruunua. Norjassa valtio on sijoittanut kaikkien pankkien tukirahoitukseen vuoden 1991 loppuun mennessä noin 14 miljardia kruunua ja pankkien omat vakuusrahastot noin 11 miljardia kruunua eli yhteensä jonkin verran enemmän kuin SKOP on yksin vaatinut Suomessa. Molemmissa maissa tilanne on jatkossa sikäli samanlainen, että nämä tukirahat ja -sijoitukset voidaan periaatteessa saada takaisin. Suomen Pankki yrittää myydä kaikki SKOP:iin liittyvät sijoitukset – SKOP-osakkeet, kiinteistöt, muut osakkeet ja Tampellan – ja Norjassa valtio sekä pankkien vakuusrahastot toivovat, että ongelmapankit maksavat niille myönnettyt tukiluotot joskus takaisin ja että valtion vakuusrahastot voivat myydä joskus yksityisille sijoittajille käsiinsä joutuneet pankkien osakkeet. Lopulliset yhteiskunnan ja veronmaksajien tappiot selviävät ehkä vasta vuosien kuluttua, kunhan pankkikriisit ovat ensin ohi.

Eräs syy siihen, että valtion tukirahoitus ei ole Norjassa kasvanut em. summaa suuremmaksi, on pankkien Suomea alhaisempi vakavaraisuusvaatimus. Se oli viime vuonna 5.6 % ja tänä vuonna on poikkeuksellisesti pankkikohtaiset normit. Vasta vuoden 1993 alusta vaaditaan BIS:n 8 prosentin taso. Toinen syy voi olla siinä, että Norjassa pankeilla oli suhteellisesti enemmän omia pääomia kuin Suomessa (esim. SKOP). Kriisin alkuvuosina omilla pääomilla on katettu tappiot, aina vuoteen 1991 saakka. Vasta kun omat pääomat oli lähes nollattu astui valtio kuvaan mukaan.

Norjalainen luokittelu pankkikriisin syistä (bad luck, bad policies, bad banking) soveltuu hyvin myös Suomen tilanteeseen.

Bad luck eli huono onni on tällöin Suomen osalta NL:n viennin romahdus, kun Norjassa oli öljyn ja dollarin hinnan romahdus. Dollarin hinnan lasku koetteli Suomessa myös metsäteollisuutta, jolla on paljon viennin laskutusta dollareissa.

Bad policies voidaan Suomen osalta tulkita siten, että finanssipolitiikka ei ollut nousukauden 1987–1989 aikana tarpeeksi kireätä ottaen huomioon rahoitusmarkkinoiden sääntötelyn purkamisen ekspansiiviset vaikutukset. Sen sijaan verotuksessa on olennainen ero Suomen ja Norjan välillä. Suomessa kotitalouksien korkojen vähennysoikeudelle oli onneksi rajoituksia. Tämä saattoi olla jopa ratkaiseva ero pankkikriisin jatkon kannalta Suomessa. Luottojen kasvu oli Suomessa vain kahtena vuotena 1988–1989 voimakasta, kun taas Norjassa luottoekspansio jatkui neljä vuotta. On mahdollista, että pankkien luottotappiot eivät Suomessa nouse missään vaiheessa Norjan lukemiin. Toisaalta Suomen taloudellinen tilanne on paljon huonompi kuin Norjan. Ero näkyy esim. työttömyysasteessa, joka Norjassa on 5.5 % ja Suomessa 14 %.

Pankkien valvonnassa on ollut molemmissa maissa samanlaisia ongelmia. Molemmissa maissa valvonnan organisaatiot olivat uusia ja henkilökunta kokemattonta. Julkinen sana on kohdellut näiden maiden valvojia, syytä tai syyttä, varsin eri tavoin. Norjassa kritiikki on kohdistunut vain Kredittilsynetiin eikä juuri lainkaan Norjan keskuspankkiin. Pankin pääjohtaja Skånland on säästynyt kokonaan kritiikiltä, vaikka myös Norjan Pankilla oli valvonnassa roolia. Sen sijaan Norjassa on vuosikausia kritisoitu Norjan Pankin uutta pääkonttoria liian kalliiksi ja rumaksi. Suomessa valvojiin kohdistunut kritiikki on suuntautunut eniten Suomen Pankkiin ja ilmeisesti osin myös SKOP-omistusten tähden. Norjan Pankki on ollut sikäläisessä kriisissä lähinnä neuvonantajan roolissa ja siellä Norjan valtio on hoitanut suurimman taakan VM:n ja Stortingetin kautta. Suomessa on ollut jonkin verran kritiikkiä myös PTV:n toimia tai toimettomuutta kohtaan, mutta paljon vähemmän kuin Norjassa rahoitustarkastusvirastoa kohtaan.

Nousukauden (Norjassa 1982–1987 ja Suomessa 1987–1989) hillitsemisestä rahapolitiikalla voidaan sanoa, että Suomen Pankki yritti enemmän kuin Norjan Pankki. Suomessa nostettiin peruskorkoa ja kassavarantotalletuksia, revalvoitiin markka ja jarrutettiin pankkien luotonantoa nollakorkoisilla lisäkassavarantotalletuksilla. Norjan Pankki teki varsin vähän nousukauden jarruttamiseksi. Rahapolitiikka kiristyi siellä vasta luottoekspansion loppusuoralla.

Bad banking eli huono pankkitoiminta pätee molempien maiden osalta. Suomen ja Norjan ero on lähinnä siinä, että Suomessa pankit menivät vielä pitemmälle kiinteistö- ja osakesijoituksissa kuin Norjassa. Tämä ero näkyy myös siten, että Suomen pankkien tappioista on suurempi osuus kuin Norjan lähtöisin sijoitustoiminnan tappioista. Norjassa luottotappiot ovat olleet hallitsevassa asemassa. Norjassa ei ole myöskään ns. Kouri-kauppoja, jotka Suomessa ovat aiheuttaneet suuret tappiot pankeille.

Kaiken kaikkiaan voidaan sanoa, että Suomen ja Norjan pankkikriisien syissä on varsin paljon yhtäläisyyksiä. Suurimmat erot ovat siinä, että luottoekspansio oli Norjassa voimakkaampi kuin Suomessa ja vastaavasti luottotappiot ovat myös olleet Norjassa suuremmat kuin Suomessa. Toisaalta pankkien sijoitustoiminta on aiheuttanut Suomessa enemmän tappioita kuin Norjassa.

3 Norjan pankkien toiminnan ja tuloksen kehitys sekä vertailua Suomen pankkeihin

3.1 Norjan pankit

Kun seuraavassa viitataan Norjan pankkeihin, tarkoitetaan liikepankkeja ja säästöpankkeja. Norjassa ei ole osuuspankkeja. Liikepankkeja oli enimmillään 28 vuonna 1990, mutta fuusioiden ja lopettamisten seurauksena niiden lukumäärä on supistunut 20:een (ml. ulkomaiset pankit). Suurimmat liikepankit ovat Den norske Bank (DnB), Kreditkassen ja Fokus Bank. Norion Bank lopetettiin vuonna 1990. Suurin säästöpankki on Sparebanken NOR. Säästöpankkeja on vieläkin noin 140, vaikka määrä on alentunut fuusioiden seurauksena.

Norjassa on myös Postsparebanken, joka on kooltaan vajaat puolet Suomen Postipankkia. Sitä ollaan parhaillaan muuttamassa Norjan Postipankiksi ja samalla liikepankiksi. Norjan Postisäästöpankilla ei ole ollut olennaisia ongelmia pankkikriisin yhteydessä ja esim. viime vuonna sen oman pääoman tuotto oli yli 10 %.

Norjassa on myös useita muita valtion omistamia pankkeja ja luottolaitoksia. Suurimmat ovat Husbanken ja Lånekassen. Liitteessä on esitetty myös näiden pankkien lukuja luotonannosta, luottotappioista jne. (ks. liitekuviot 2–4). Useita valtion pankkeja ollaan yhdistämässä Norjassa. Fuusion ulkopuolelle jäävät kuitenkin Postipankki, Husbanken ja Lånekassen. Fuusio koskee lähinnä valtion teollisuus-, alue-, maatalous- ja kalastus- sekä ns. rakennepankkeja (ks. liite).

Lisäksi Norjassa on paljon rahoitusyhtiöitä, luottopankkeja (kreditforetag) ja kiinnitysluottolaitoksia. Myös näillä kaikilla on ollut ongelmia viime vuosina. Suurimmat luottotappiot ovat olleet rahoitusyhtiöillä ja kiinnitysluottopankeilla. Rahoitusyhtiöiden suhteelliset luottotappiot ovat olleet ajoittain jopa suuremmat kuin varsinaisilla pankeilla (ks. liitteet).

3.2 Norjan pankkien henkilökunnan ja konttorien lukumäärä sekä vertailua Suomeen

Norjan liike- ja säästöpankkien henkilökunnan lukumäärä on esitetty taulukossa 2.

Taulukko 2.

Norjan pankkien henkilökunnan lukumäärä vuosina 1980–1991

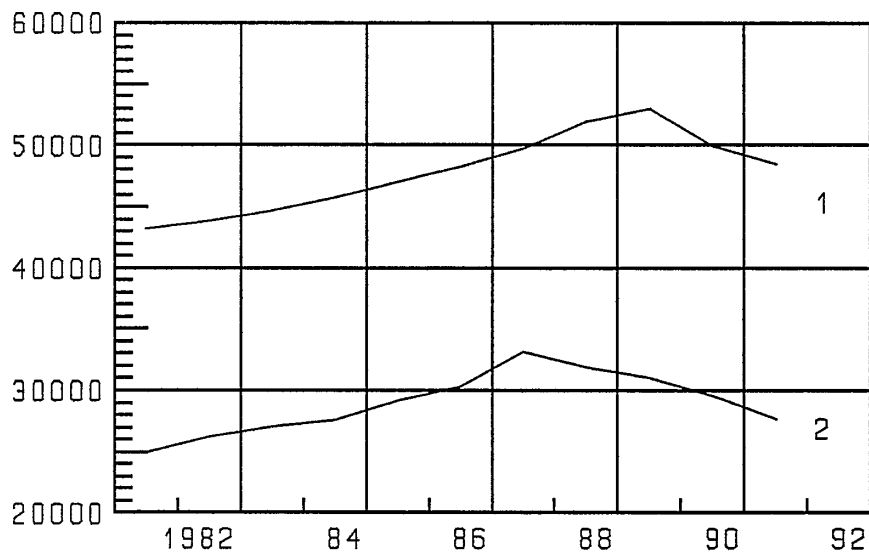
	Liikepankit	Säästöpankit	Yhteensä
1980	14149	9823	23972
1981	14539	10226	24765
1982	15324	10991	26315
1983	15564	11648	27212
1984	15998	12208	28206
1985	17081	12784	29865
1986	17497	14097	31594
1987	18522	14928	33450
1988	18068	15012	33080
1989	16437	14260	30697
1990	15862	13831	29693
1991	14473	13278	27751

Kuviossa 4 on esitetty Suomen ja Norjan pankkien koko henkilökunnan lukumäärät.

Norjan pankkien henkilöstö kasvoi voimakkaasti vuosina 1980–1987. Työpanoksen kasvu oli paljon suurempi kuin muussa taloudessa. Henkilökunnan lukumäärä oli suurimmillaan v. 1987 n. 33 500 henkilöä. Pankkikriisin aiheuttamien saneerauksien seurauksena henkilöstö on pienentynyt vajaat 20 prosenttia eli noin 27 000:een henkilöön.

Kuvio 4.

Suomen ja Norjan pankkien henkilökunnan lukumäärä

- 1 Suomen pankit
- 2 Norjan pankit

Suomen pankeissa oli enimmillään vuonna 1989 hiukan yli 50 000 henkilöä ja määrä on nyt supistunut noin 48 000:een. Jos Suomen pankkien henkilökunta supistuisi suhteellisesti yhtä paljon kuin Norjassa, henkilöstön tulisi vähentyä vielä noin

5 000:lla. Norjassa on arvioitu, että pankkien henkilökunta tulee lähivuosina supistumaan noin 20 000:een, mikä vasta olisi kestävä taso. Tällöin supistumista olisi huipputasolta yhteensä noin 13 500 henkilöä eli lähes 40 %. Suomessa vastaavan suuruinen supistuminen merkitsisi lähes 20 000 pankkitoimihenkilön vähennystä, jolloin päätyisimme noin 30 000 henkilön tasolle. Väestöä kohden tämäkin olisi vielä selvästi yli Norjan uuden tasapainotason (20 000 henkilöä).

Norjassa on katsottu, että aiempi n. 30 000 henkilön määrä on aivan liian suuri ottaen huomioon Norjan talouden koon ja väestön määrän. Pankkisektoria pidetään Norjassa selvästi ylisuurena tarpeisiin nähden. Myös äskettäin ilmestynyt OECD:n Norjan maaraportti pitää Norjan pankkisektoria kansainvälisesti vertaillen ylisuurena. Tällaiset arviot merkitsevät sitä, että Suomen pankkisektori on vielä huomattavasti ylisuurempi kuin Norjan ja Suomen pankkien henkilöstön supistamis paineet ovat poikkeuksellisen suuret. Lisäksi voidaan sanoa, että henkilökunnan supistamispyrkimykset ovat edenneet Suomessa varsin hitaasti.

Taulukossa 3 on esitetty konttorien lukumäärä Norjan pankeissa.

Taulukko 3. **Konttorien lukumäärä Norjan pankeissa**

	Liikepankit	Säästöpankit	Yhteensä
1980	589	1298	1887
1981	604	1314	1918
1982	621	1362	1983
1983	636	1370	2006
1984	667	1395	2062
1985	701	1437	2138
1986	731	1446	2177
1987	740	1426	2166
1988	713	1319	2032
1989	649	1236	1885
1990	602	1194	1796
1991	540	1121	1661

Konttorien lukumäärä oli suurimmillaan vuonna 1986. Lukumäärä kasvoi voimakkaasti vuoden 1978 jälkeen. Kriisin seurauksena konttorien määrä on laskenut selvästi. Laskun odotetaan jatkuvan ehkä noin 1 200 konttorin tasolle. Suomessa oli enimmillään noin 3 300 konttoria vuonna 1989. Määrä on lähes kaksinkertainen Norjaan verrattuna. Nykyisinkin konttorien määrä on vielä yli 3 000. Suomessa lienee maailman tihein pankkien konttoriverkosto väestöä kohden. Konttorien lukumäärän supistamistarpeet ovat Suomen pankeissa erittäin suuret, kuten henkilöstönkin osalta.

3.3 Norjan pankkien luotonanto sekä vertailua Suomeen

Kuten edellä on todettu, Norjan pankkien luotonanto kasvoi voimakkaasti vuosina 1984–1987.

Taulukko 4.

**Norjan pankkien luottokannan kasvu vuosina
1984–1991, %**

	1984–1986 keskimäärin	1987	1988	1989	1990	1991
Kotimaiset luotot	-	16.3	8.2	5.7	3.3	0.2
Ulkomaiset luotot	-	14.1	13.1	12.9	6.6	-2.5
Yhteensä	24.6	15.7	9.3	7.4	4.1	-0.4

Vuoden 1987 jälkeen luotonannon kasvu on hidastunut vuosittain ja viime vuonna Norjan pankit myönsivät uusia luottoja vähemmän kuin entisiä kuoletettiin, joten luottokanta supistui.

Luottokannan kasvun hidastuminen on johtunut pääosin luotonkysynnän pienentymisestä. Tähän ovat vaikuttaneet useat tekijät. Ensinnäkin korkeaksi kohonneet velkaantumisasteet sekä yrityksillä että kotitalouksilla. Taloudenpitäjät ovat todenneet, että velka-asteita on alennettava, koska tulot ja voitot eivät riitä velkojen hoitoon jatkossa. Toiseksi korkojen vähennysoikeuden rajoittaminen vuoden 1987 jälkeen on lisännyt olennaisesti velan efektiivistä kustannusta. Kolmanneksi Norjan vuoden 1991 verouudistus alensi marginaaliveroja huomattavasti, ylin veroaste putosi yli 70 prosentista noin 49 prosenttiin, jolloin velan edullisuus myös pieneni. Neljänneksi inflaatiovauhti on alentunut Norjassa, mikä on nostanut velkarahoituksen reaalihintaa.

Norjassa on keskusteltu luottolaman mahdollisuudesta kuten Suomessakin. Luottolama (credit crunch) tarkoittaa sitä, että pankkien luotonanto (luoton tarjonta) jää luotonkysyntää pienemmäksi. Tällöin luotontarjonta rajoittaa talouden aktiviteettia ja voi aiheuttaa jopa laman syvenemisen. Norjassa on kuitenkin tultu siihen johtopäätökseen, että luottolama ei uhkaa taloutta varsinkaan sen jälkeen, kun pankkien vakavaraisuus on turvattu valtion tukirahoituksella. Myös OECD:n Norjaa koskeva maaraportti päättyy samaan arvioon.

Norjan pankkien ja muiden rahoituslaitosten luotonannon kasvua on liitteen kuvioissa tarkasteltu yksityiskohtaisesti. Kuvioista havaitaan, että valtion luottolaitoksilla luotonannon kasvu oli paljon laimeampaa kuin yksityisillä pankeilla. Paitsi pankeilla myös rahoitusyhtiöillä ja luottoyhtiöillä luotonanto kasvoi voimakkaasti 1980-luvun puolivälissä, jälkimmäisillä vuonna 1986 jopa yli 60 prosenttia.

Suomen talletuspankkien luottokannan kasvu on esitetty taulukossa 5.

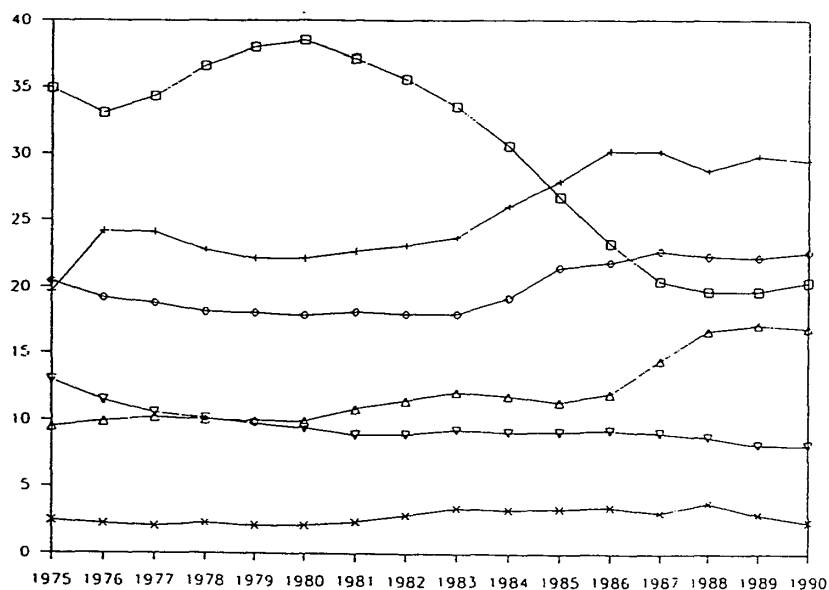
1983	17.20
1984	16.29
1985	20.33
1986	13.71
1987	16.24
1988	27.60
1989	17.25
1990	10.06
1991	2.41

Pankkien luotonannon kasvu oli Suomessa pienempää kuin Norjassa. Syitä tähän on tarkasteltu edellä jaksossa 2.

Oheisessa kuviossa 5 on esitetty Norjan pankkien antolainauksen markkinaosuuden kehitys vuosina 1975–1990. Liikepankit, säästöpankit ja luottoyhtiöt voittivat markkinaosuuksia. Eniten kasvoi liikepankkien markkinaosuus noin 24 prosentista 30 prosenttiin. Valtion pankkien markkinaosuus supistui huomattavasti 38 prosentista 22 prosenttiin. Rahoitusyhtiöiden ja vakuutusyhtiöiden luotonannon markkinaosuudet pysyivät vakaina koko 1980-luvun ajan.

Kuvio 5.

Markkinaosuudet Norjan pankeissa

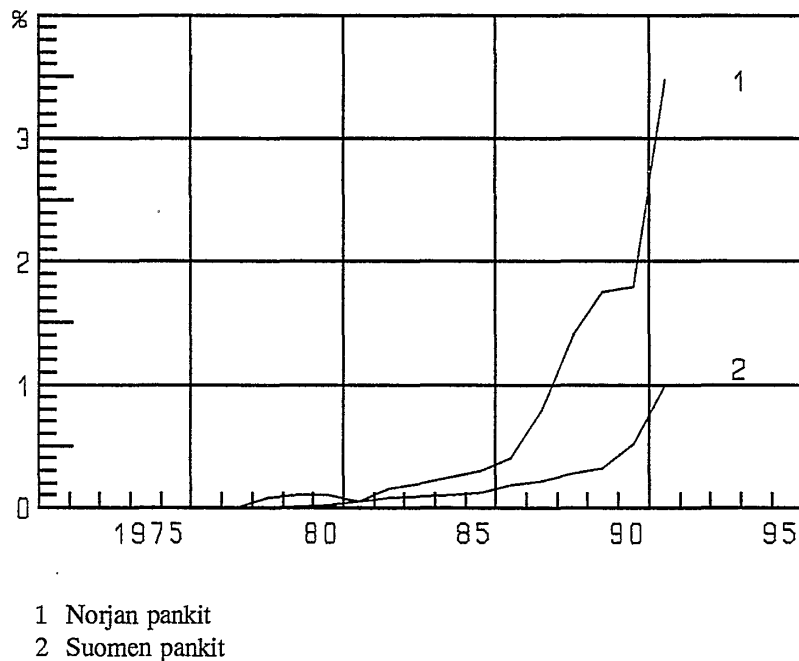
- ◇ Säästöpankit
- + Liikepankit
- Julkiset luottolaitokset
- △ Luottoyhtiöt
- × Rahoitusyhtiöt
- ▽ Vakuutusyhtiöt

Aiemmin 1980-luvulla Norjan pankkien luotonannon kasvu rahoitettiin talletuksilla. Luottoekspansioon aikana 1983–1987 varainhankinnan rakenne muuttui olennaisesti. Pääosa luottojen lisäystä rahoitettiin veloilla keskuspankista ja ulkomailta. Säästöpankeilla talletusten ja muun kotimaisen yleisövarainhankinnan merkitys oli kuitenkin suurempi kuin liikepankeilla. Pankkien velat Norjan Pankille kasvoivat vuonna 1986 suuresti, koska devalvaatiospekulaation yhteydessä Norjan Pankki pyrki estämään korkojen liiallista nousua. Pankkien velka Norjan Pankille oli vuonna 1986 korkeimmillaan peräti 100 miljardia kruunua ja sen jälkeen velka on vuosittain vaihdellut 40 ja 60 miljardin kruunun välillä. Vaikka rahapolitiikkaa vuonna 1986 kiristettiin, jatkui pankkien luottoekspansio vielä noin vuoden ajan lähinnä keskuspankin ja ulkomaisten velkojen varassa. Talletusten kasvua hidasti säästämisasteen kääntyminen negatiiviseksi.

3.4 Norjan pankkien luottotappiot ja vertailua Suomeen

Kuviossa 6 on esitetty Norjan ja Suomen pankkien luotto- ja takaustappiot suhteessa taseeseen vuosina 1973–1991. Luottotappioiden määrä ja osuus alkoivat kasvaa Norjassa jo ennen vuotta 1985, mutta voimakas kasvu alkoi varsinaisesti vuonna 1986. Vuonna 1990 luottotappioiden kasvu näytti pysähtyvän, mutta uusi kasvu seurasi yllättäen viime vuonna. Vuoden 1991 keväällä Norjassa arvioitiin luottotappioiden jäävän sinä vuonna pienemmäksi kuin vuonna 1990, mutta kesän jälkeen tilanne huononi nopeasti. Loppujen lopuksi viime vuonna Norjan pankit tekivät ennätysmäiset luottotappiot 3.5 prosenttia taseesta.

Kuvio 6. Norjan ja Suomen pankkien luottotappiot/tase

Suomen pankkien luottotappiot ylsivät viime vuonna noin yhteen prosenttiin taseesta. Nähtäväksi jää kuinka korkealle luottotappioiden osuus nousee Suomessa

tänä ja ensi vuonna. Luottotappioiden määrä kohosi Norjassa viime vuonna osin siksi, että luottotappioita kirjattiin siellä aiempaa nopeammin ja aikaisemmin. Tarkoituksena oli puhdistaa taseet ja tulokset entisistä tappioista, jotta tänä vuonna päästäisiin käyttökatteessa nollatulokseen ja ensi vuonna jo voiton puolelle.

Norjan pankeilla oli viime vuodenvaihteessa järjestämättömiä luottoja noin 25 miljardia kruunua, josta 19 miljardia oli liikepankeilla ja 6 miljardia säästöpankeilla. Suomen pankeilla järjestämättömiä luottoja oli noin 50 miljardia markkaa eli yli kaksinkertainen määrä Norjaan verrattuna. Näiden luottojen määrä aleni viime vuonna Norjassa selvästi, koska suuri osa kirjattiin luottotappioiksi. Järjestämättömien luottojen suuri määrä Suomessa voi ennakoida suuria luottotappioita tänä ja ensi vuonna ainakin jos Norjan mallia seurataan ja Suomen talous ei nopeasti ala elpyä.

Norjan pankkien järjestämättömät luotot suhteessa antolainaukseen on esitetty taulukossa 6.

Taulukko 6. **Nollakorkoiset lainat suhteessa antolainaukseen Norjan pankeissa, %**

	Liikepankit	Säästöpankit	Yhteensä
1989/4	3.85	2.16	3.05
1990/4	4.94	2.38	3.69
1991/2	5.03	3.81	4.45

Norjan pankkien ja rahoitusyhtiöiden luottotappiot suhteessa taseeseen on esitetty pankkiryhmittäin taulukossa 7 ja liitteen kuvioissa.

Taulukko 7. **Norjan pankkien luottotappiot suhteessa taseeseen, %**

	Liikepankit	Säästöpankit	Rahoitusyhtiöt
1983	0.28	0.13	0.99
1984	0.27	0.14	0.92
1985	0.42	0.18	0.98
1986	0.57	0.29	1.22
1987	0.99	0.67	2.95
1988	1.41	1.40	4.20
1989	1.59	1.95	3.60
1990	1.98	1.85	3.20
1991	4.11	2.20	-

Liikepankeilla luottotappioiden osuus on ollut keskimäärin selvästi suurempi kuin säästöpankeilla. Ainoastaan vuonna 1989 säästöpankeilla ko. osuus oli suurempi kuin liikepankeilla.

Liitteen kuvioista 2-4 havaitaan, että useimmilla valtion pankeilla luottotappioiden osuus antolainauksesta on ollut varsin pieni. Industrifondetilla ja Distriktenes utbyggingsfondetilla luottotappioiden osuus on ollut kuitenkin suuri, edellisellä lähes 20 prosentin ja jälkimmäisellä 6 prosentin luokkaa. Valtion Postisäästöpankilla luottotappiot ovat olleet varsin pienet.

Taulukossa 8 on esitetty Norjan liikepankkien luottotappioiden jakautuma eri sektoreille vuosina 1988–1990.

Taulukko 8. **Norjan liikepankkien luottotappioiden jakautuma eri sektoreille, %**

	Luottotappioiden osuus			Lainojen osuus
	1988	1989	1990	1990
Yksityishenkilöt	16	20	15	37
Yritykset	80	78	76	49
Muut	4	2	9	14
Yhteensä	100	100	100	100
Maatalous, metsätalous ja kalastus	11	14	14	5
Energiasektori	1	0	0	1
Teollisuus	23	11	16	14
Rakennussektori	4	6	6	7
Kauppa, hotellit ja ravintolat	30	30	26	17
Merenkulku ja öljyn poraus	2	0	1	18
Liikenne, yksityiset palvelut	10	11	8	10
Muut palvelut	19	28	29	28
Yhteensä	100	100	100	100

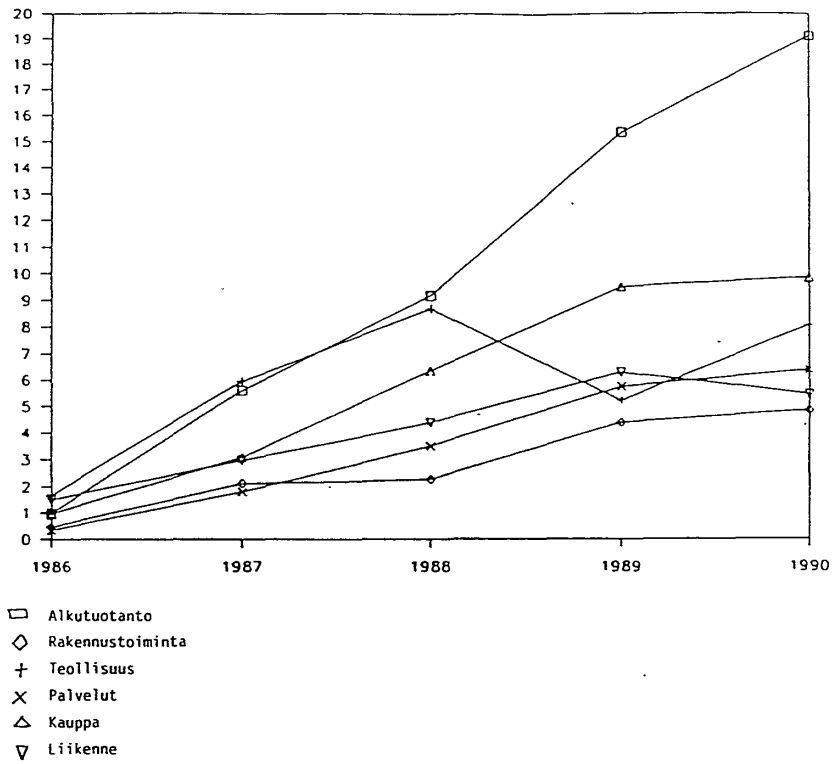
Yksityishenkilöiden osuus luottotappioista on huomattavan suuri lähes 20 prosenttia. Suomessa vastaava osuus oli vuonna 1991 vain noin 5 prosenttia. Yrityssektorista suurin osa luottotappioista on tullut suljetusta taloudesta kuten peruselinkeinoista, kaupasta ja muista palveluista. Huomattava osa näiden sektoreiden luottotappioista on peräisin uusista yrityksistä. Norjan säästöpankkien luottotappioiden jakautuma on varsin samanlainen kuin liikepankeilla. Kotitaloussektorin osuus on hieman liikepankkeja suurempi eli runsaat 20 prosenttia. Teollisuus on Norjassa aiheuttanut suhteellisen vähän luottotappioita. Energiasektorista ei ole tullut juuri lainkaan luottotappioita.

Norjan 30 suurimman säästöpankin luottotappiot suhteessa taseeseen olivat vuonna 1991 2.07 prosenttia ja lopuilla 106:lla säästöpankilla osuus oli vain 0.91 prosenttia. Pienillä säästöpankeilla luottotappioiden osuus on ollut koko kriisin ajan selvästi alle suurten säästöpankkien.

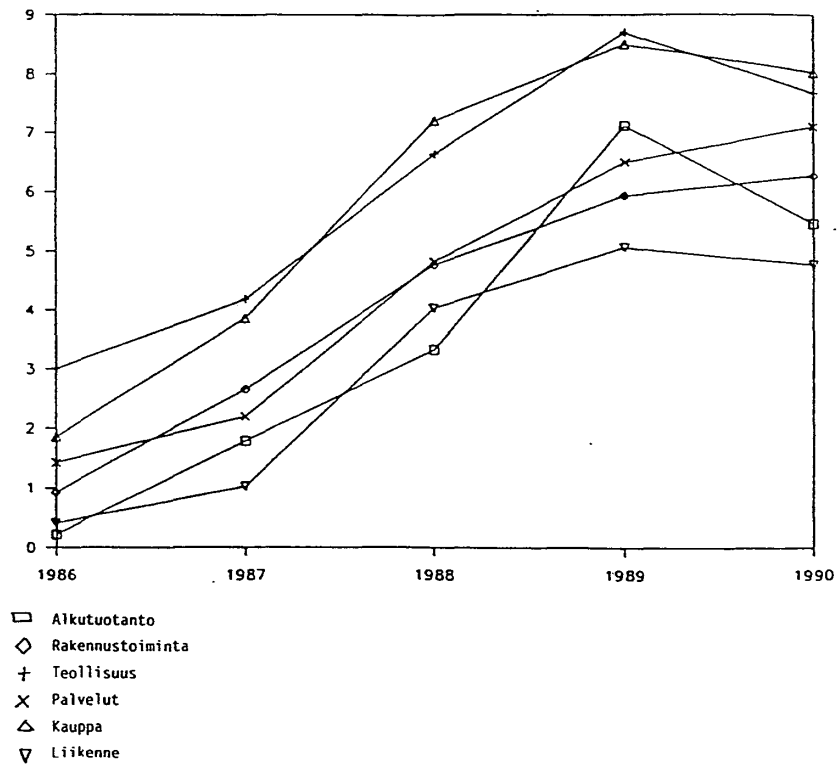
Norjan liike- ja säästöpankkien luottotappioiden osuus eri sektoreiden luotonannosta on esitetty kuvioissa 7 ja 8. Nämä kuviot vahvistavat taulukon 8 johtopäätöksiä.

Taulukossa 9 on esitetty luottotappioiden kruunumäärät.

Kuvio 7. Luottotappio-% liikepankeilla sektoreittain

Kuvio 8. Luottotappio-% säästöpankeilla sektoreittain

Taulukko 9.

Norjan rahalaitosten luottotappiot, miljoonaa kruunua

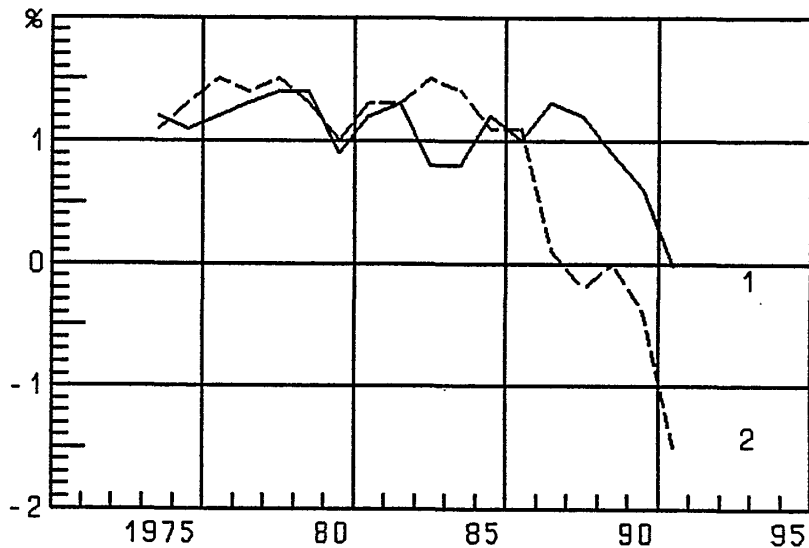
	Liikepankit	Säästöpankit	Luottoyhtiöt	Rahoitusyhtiöt
1984	499	192	114	105
1985	750	268	135	155
1986	1472	573	45	356
1987	3212	1428	196	1243
1988	5237	3329	204	2436
1989	6049	4754	591	1420
1990	7450	4498	1537	882
1991	15500	4200	-	-

3.5 Norjan pankkien tuloskehitys ja vertailua Suomeen

Kuviossa 9 on esitetty Suomen ja Norjan pankkien käyttökate suhteessa taseeseen vuosina 1973–1991. Vuoden 1986 jälkeen Norjan pankkien tuloskehitys on ollut paljon huonompi kuin Suomessa. Ko. vuoteen saakka pankkien kannattavuus oli näissä maissa lähes samaa tasoa. Vuonna 1991 Norjan pankkien kannattavuus suorastaan romahti. Käyttökate suhteessa taseeseen putosi lähes -1.5 prosenttiin, mitä kansainvälisesti vertaillen voidaan pitää harvinaisen huonona tuloksena. Suomessa käyttökate pysyi viime vuonna vielä nollan tasolla.

Kuvio 9.

Suomen ja Norjan pankkien käyttökate/tase

- 1 Suomen pankit
2 Norjan pankit

Taulukoissa 10–11 on esitetty käyttökateen ja korkokateen (sekä luottotappioiden) tasesuhde Norjassa pankkiryhmittäin. Liikepankkien kannattavuus on ollut selvästi huonompi kuin säästöpankkien. Viime vuoden tulos oli Norjan liikepankeilla erityisen huono.

Liikepankkien korkokate suhteessa taseeseen on alentunut selvästi pankkikriisin aikana. Osuus on pudonnut noin 3.3 prosentin tasosta 2.6 prosenttiin. Yllättävää on se, että säästöpankeilla korkokatteen osuus ei ole lainkaan alentunut. Säästöpankkien tulos on huonontunut lähinnä luottotappioiden kasvun ja muiden tulojen pienentymisen seurauksena. Norjassa onkin katsottu, että säästöpankeilla on hyvät menestymisen mahdollisuudet jatkossa kunhan ne saavat luottotappiot hallintaan.

Taulukko 10. **Norjan liikepankkien tunnuslukuja vuosina 1975–1991, % taseesta**

	Korkokate	Luottotappiot	Käyttökate
1975	3.50	0.14	0.86
1976	3.80	0.10	1.14
1977	3.34	0.18	0.86
1978	3.34	0.31	0.79
1979	3.50	0.23	1.01
1980	3.17	0.13	0.85
1981	3.06	0.07	1.00
1982	3.03	0.17	0.81
1983	3.39	0.20	1.18
1984	3.10	0.24	1.17
1985	2.77	0.35	0.92
1986	2.78	0.50	0.95
1987	2.71	1.03	-0.04
1988	2.62	1.57	-0.12
1989	2.94	1.47	0.31
1990	2.83	1.96	-0.83
1991	2.60	4.14	-4.13

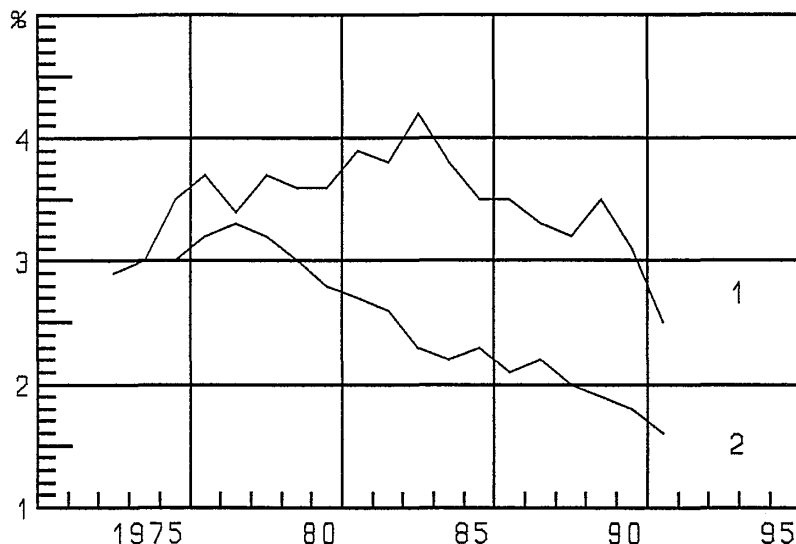
Taulukko 11. **Norjan säästöpankkien tunnuslukuja vuosina 1975–1991, % taseesta**

	Korkokate	Luottotappiot	Käyttökate
1975	3.50	0.06	0.62
1976	3.81	0.03	1.02
1977	3.90	0.02	1.08
1978	4.01	0.07	1.16
1979	3.96	0.03	1.21
1980	3.92	0.04	1.03
1981	4.52	0.06	1.55
1982	4.60	0.07	2.12
1983	4.64	0.13	1.36
1984	4.44	0.15	1.22
1985	3.87	0.18	0.86
1986	3.70	0.27	0.95
1987	4.03	0.84	0.63
1988	3.62	1.23	-0.03
1989	4.19	2.06	0.39
1990	3.98	1.54	-0.01
1991	3.85	2.12	-1.12

Kuviossa 10 on esitetty korkokate suhteessa taseeseen Suomen ja Norjan pankeille. Korkokatteen osuus on ollut Suomessa huomattavasti pienempi kuin Norjassa, mitä voi pitää yllättävänä, koska Norjan pankkien kokonaistulos on ollut selvästi Suomea huonompi. Molemmissa maissa korkokatteen osuus on alentunut selvästi jo pitkän aikaa.

Kuvio 10.

Suomen ja Norjan pankkien korkokate/tase

- 1 Norjan pankit
- 2 Suomen pankit

Korkokatteen osuuden poikkeuksellisen alhainen taso Suomessa vahvistuu myös taulukon 12 perusteella.

Taulukko 12.

Tuloksen jakauma pohjoismaiden pankeilla keskimäärin vuosina 1989–1990

	Suomi	Ruotsi	Norja	Tanska
korkokate/tase, %	1.80	2.40	3.40	2.50
muut käyttökateen tulot/tase, %	1.60	0.80	1.10	0.70

Suomen pankeilla korkokatteen osuus on selvästi alhaisin pohjoismaissa ja myös muihin maihin verrattuna. Toisaalta muiden käyttökateen tulojen osuus on pohjoismaiden korkein. Suomessa pankkien varainhankinta on kallistunut voimakkaasti viime vuosina ja toisaalta antolainauksen huomattavan osan sidonnaisuus lähes muuttumattomaan peruskorkoon on hidastanut korkotulojen kasvua. Ns. peruskorkoloukku on muodostumassa todella suureksi ongelmaksi Suomen pankeille. Lisäksi korkotulojen veroasteen kaavailtu nostaminen 25 prosenttiin vuoteen 1995 mennessä kaventaisi entisestään korkokatetta.

Norjan pankeilla korkokatteen kaventuminen on johtunut sekä varainhankinnan kallistumisesta että nollakorkoisten lainojen kasvusta. Kuten edellä on todettu, varainhankinnan kasvu on perustunut velkoihin Norjan Pankista ja ulkomailta. Näiden velkojen keskikorko on ollut viime vuosina yli 10 %, kun talletusten keskikorko on ollut keskimäärin selvästi alle 10 prosenttia.

Taulukko 13.

Norjan pankkien korkomarginaali kruunumääräisissä satavissa ja veloissa, 31.12 kunakin vuonna

	1988	1989	1990	1991
1. Koko antolainaus	16.4	14.4	14.2	13.7
2. Antolainaus pl. nollakorkoiset lainat	16.8	14.8	14.7	14.2
3. Kaikki velat	10.7	8.8	8.9	8.7
4. Korkomarginaali (1.-3.)	5.7	5.6	5.2	5.0

Norjan pankkien korkomarginaali on alentunut jonkin verran, mutta se on silti vielä kansainvälisesti vertaillen varsin korkealla tasolla. Suomen pankeilla vastaava korkomarginaali oli viime vuonna alle 4 prosenttiyksikköä eli selvästi huonompi kuin Norjassa.

4 Norjan pankkien omat toimet pankkikriisin voittamiseksi ja pankkisektorin rakennemuutokset

Norjan pankkisektori ja muukin rahalaitossektori on joutunut varsin koville pankkikriisin seurauksena. Vuoteen 1990 saakka pankit pystyivät kattamaan tappionsa vapaista omista pääomista. Sen jälkeen useat pankit ja kaikki neljä suurinta pankkia ovat joutuneet turvautumaan valtion ja pankkien omien vakuusrahojen tukeen (ks. seuraava luku 5). Valtion vakuusrahastot ovat edellyttäneet pankkien karsivan kustannuksia ja yleensäkin tehostavan toimintaa. Myös julkinen sana on kritisoinut pankkien toimintaa ja huonoa johtamista. Pankkikriisin puhjettua vuosina 1986–1987 Norjan pankit aloittivat nopeasti kulujen karsimisen. Edellä luvussa 3 tarkasteltiin jo henkilökunnan ja konttorien lukumäärän vähentämistä. Molempien lukumäärän arvioidaan pienenevän vielä olennaisesti lähivuosina.

Taulukko 14. Norjan liike- ja säästöpankkien käyttökulut (palkat jne.) suhteessa taseeseen, %

	Liikepankit	Säästöpankit	Koko pankkisektori
1980	3.62	3.11	3.36
1981	3.52	3.23	3.40
1982	3.44	3.40	3.42
1983	3.58	3.67	3.62
1984	3.51	3.53	3.52
1985	3.34	3.43	3.38
1986	3.19	3.47	3.30
1987	2.86	3.27	3.02
1988	2.85	3.28	3.01
1989	2.71	3.24	2.92
1990	2.60	3.14	2.85
1991	2.45	3.02	2.70

Liikepankit ovat pystyneet supistamaan käyttökateen kulujen tasesuhdetta noin yhdellä prosenttiyksiköllä 1980-luvun alun jälkeen. Tavoitteena on saada näiden kulujen osuus alle kahden prosentin tason. Säästöpankit ovat onnistuneet alentamaan kulujen osuutta vain puoliprocenttiyksikköä. Tavoitteena niillä on päästä selvästi alle kolmen prosentin tason.

Pankkikriisin yhteydessä on pankkien johtoa vaihdettu usein. Valtion tuen edellytyksenä on ollut ainakin osan johtoa vaihtaminen. Suurten liikepankkien ylin johto on ehtinyt kriisin aikana vaihtua jo usean kerran.

Norjan pankit ovat pyrkineet parantamaan tulostaan luottojen korkoja ja palvelumaksuja nostamalla. Palvelumaksujen nostaminen on onnistunut hyvin eivätkä pankkien asiakkaat ole sitä paljoa kritisoineet. Sitä vastoin luottokorkojen korottamisista on vastustettu julkisuudessa voimakkaasti. Useat pankit ovat joutuneet perääntymään luottokorkojen nostoyrityksistä, viimeksi talvella 1992 Kreditkassen.

Norjan pankkikriisin yhteydessä on tapahtunut useita pankkien pakotettuja fuusioita ja yksi lopettaminen. Näitä oli vuonna 1988 3, vuonna 1989 4, vuonna

1990 4 ja viime vuonna 7. Norion Bank on ainoa keskisuuri lopetettu pankki. Tallettajat eivät ole menettäneet varojaan, mutta omistajat ovat menettäneet.

Pankkikriisi on jouduttanut Norjan pankkisektorin rakennemuutosta. Edellä luvussa 2 todettiin jo valtion useiden pankkien tapahtumassa oleva suurfuusio.

Liikepankkien joukossa on ollut useita merkittäviä fuusioita. Vuonna 1990 kaksi suurta liikepankkia Bergen Bank ja Den norske Creditbank yhdistyivät DnB:ksi (Den norske Bank), joka on Norjan suurin liikepankki. Vuonna 1990 fuusioitui kaksi pientä liikepankkia (Sunnmørsbanken ja Sørlandsbanken) Kreditkasseniin, joka on Norjan toiseksi suurin liikepankki. Pieni liikepankki Tromsbanken fuusioitui vuonna 1990 Fokus Bankkiin, joka on Norjan kolmanneksi suurin liikepankki ja neljänneksi suurin pankki.

Vuonna 1990 hyväksyttiin myös norjalaisten ja ulkomaalaisomisteisten pankkien fuusiot. Svenska Handelsbanken Norge fuusioitui Oslo Handelsbankenin kanssa ja myöhemmin fuusioon liittyi myös Stavanger Bank. Banque National de Paris Norge fuusioitui Kjøbmandsbankin kanssa vuonna 1990.

Norjassa oli 28 liikepankkia vuonna 1989 (ml. ulkomaiset pankit). Viime vuonna liikepankkeja oli jäljellä 20.

Myös säästöpankkisektorilla on tapahtunut paljon fuusioita. Säästöpankkien lukumäärä on vähentynyt usealla kymmenellä ja niitä on nyt jäljellä noin 130. Määrän arvioidaan vähentyvän edelleen. Vuonna 1990 viisi säästöpankkia fuusioitui Sparebanken ABC:hen ja tuloksena oli Norjan suurin säästöpankki Sparebanken NOR, joka on Oslossa. Se on Norjan kolmanneksi suurin pankki taseeltaan. Myöhemmin tähän pankkiin fuusioitui vielä kolme muuta säästöpankkia. Fuusioiden tuloksena on lisäksi syntynyt useita uusia keskisuuria säästöpankkeja.

Liikepankkien osakkeiden nimellisarvoja on alennettu, kun pankkien omat pääomat ovat hupenneet tappioiden kattamiseen. Kreditkassenin ja Fokus Bankin osakkeiden nimellisarvot ensin alennettiin ja myöhemmin nollattiin, kun nämä pankit vuonna 1991 poistettiin Oslon pörssistä. DnB:n osakkeen nimellisarvo alennettiin viime syksynä 100 kruunusta 10 kruunuun. Kurssi oli talvella 1992 noin 5 kruunua. DnB:n osakkeen arvon nollaamisesta on ollut huhuja liikkeellä, mutta ne on kiistetty pankin johdon taholta.

Valtion pankkivakuusrahasto on vaatinut, että liikepankit yrittävät saada tänä vuonna uutta osakepääomaa markkinoilta. Tätä varten on myös päätetty verohelpotuksista (ks. luku 5). Todennäköisesti DnB yrittää osakeantia kuluvan vuoden aikana. Kreditkassenin ja Fokus Bankin tilanne on niin huono, että yritys siirtynee ensi vuoteen.

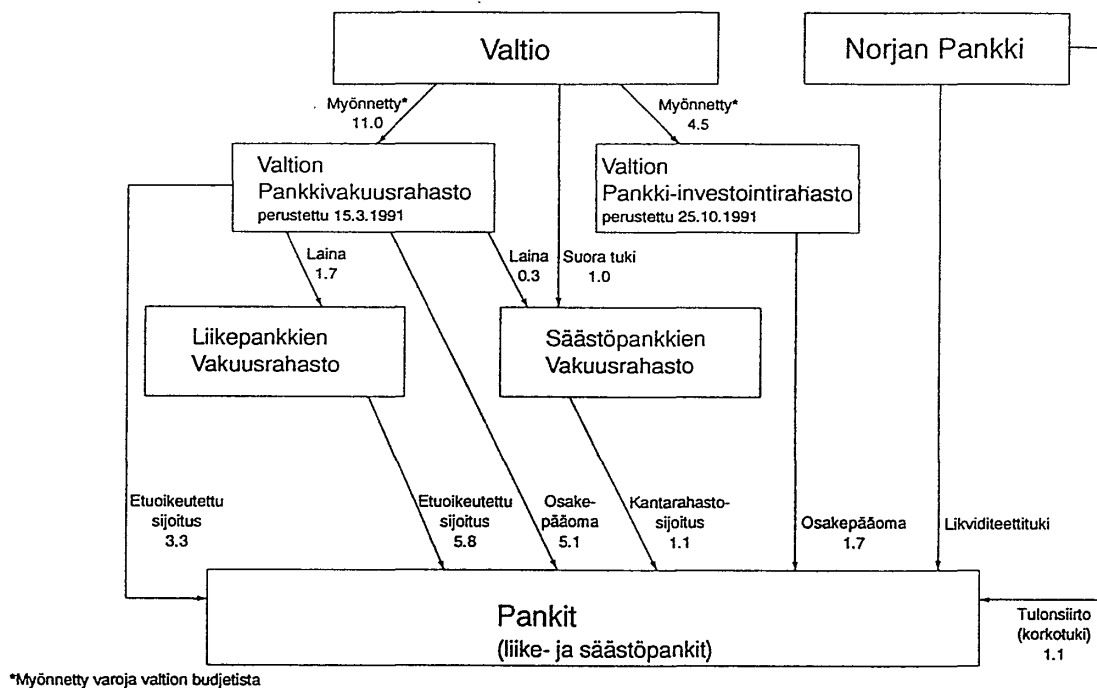
Kaiken kaikkiaan Norjan pankit ovat tehneet varsin paljon tuloksensa parantamiseksi. Toisaalta niiltä myös vaaditaan kannattavuuden kohentamista. Vaatimuksia ovat esittäneet entistä painokkaammin syksyn 1991 tapahtumien jälkeen Stortinget, valtion vakuusrahasto, Kredittilsynet ja yleinen mielipide julkisen sanan kautta. Mikäli tuloksen parantaminen ei onnistu nopeasti Norjassa, pankin johto vaihdetaan varsin herkästi.

5 Julkisen vallan tukitoimenpiteet Norjassa

Liikepankkien ja säästöpankkien omien vakuusrahastojen varat käytettiin loppuun viime vuonna. Uusia varoja kertyy näihin rahastoihin toistaiseksi varsin vähän, koska vakuusrahastomaksuja on alennettu.

Luottotappioiden kasvun jatkuminen ja pankkien omien rahastojen tyhjeneminen johti viime vuonna siihen, että valtion täytyi ryhtyä tukemaan pankkeja. Tätä varten perustettiin kaksi organisaatiota. Oheisessa kuviossa 11 on esitetty Norjan koko pankkisektorin tukijärjestelmä.

Kuvio 11. Norjan pankkien tukijärjestelmä

Pankit ovat saaneet tukea viideltä eri instituutilta, kahdelta omalta vakuusrahastoltaan, valtion pankkivakuusrahastolta (Statens Banksikringsfond), valtion pankki-investointirahastolta (Statens Bankinvesteringsfond) ja Norjan Pankilta. Tukea on annettu sekä vakavaraisuuden turvaamiseksi että tuloksen parantamiseksi. Lisäksi pankkiosakkeiden hankintaan on myönnetty verohelpotus vuoden 1992 alusta lähtien viiden vuoden ajaksi.

Valtion pankkivakuusrahasto perustettiin 15.3.1991 ja sille tehtiin oma varsin yksityiskohtainen lakinsa, jota uusittiin syksyllä 1992. Stortinget myönsi valtion budjetista rahastolle varoja 5 miljardia kruunua. Varat voidaan käyttää lainanantoon pankkien omille vakuusrahastoille, jotka sijoittavat varat edelleen pankkeihin etuoikeutettuna pääomasijoituksena. Se luetaan ensisijaiseen omaan pääomaan. Norjan VM valvoo ja ohjaa rahaston toimintaa, jolla on Norjan kuninkaan nimittämä kolmihenkinen hallitus. Hallituksen kokouksiin osallistuvat myös Norjan Pankin ja Kredittilsynetin edustajat, mutta heillä ei ole äänivaltaa. Rahaston sihteeristönä toimivat Norjan Pankki ja Kredittilsynet.

Kesän 1991 jälkeen Norjan pankkien luottotappiot kasvoivat selvästi. Tällöin jouduttiin kiireesti kokoamaan uusi tukipaketti pankkien pelastamiseksi konkurssilta. Tähän kriisipakettiin, joka julkistettiin lokakuun 1991 puolivälissä, sisältyi seuraavia toimenpiteitä:

a) Toimenpiteet pankkien vakavaraisuuden tukemiseksi

- valtio myöntää 6 miljardia kruunua lisärahoitusta valtion pankkivakuusrahastolle, jolloin rahaston varat ovat yhteensä 11 miljardia kruunua,
- valtion pankkivakuusrahaston lainojen ehtoja kevennetään, jotta pankkien omien vakuusrahastojen toiminta helpottuu,
- säästöpankkien vakuusrahastolle myönnetään suoraan yksi miljardia kruunua käytettäväksi säästöpankkien tukemiseen,
- valtion pankkivakuusrahastolle myönnetään oikeus sijoittaa varojaan pankkien osakkeisiin,
- perustetaan valtion pankki-investointirahasto, jolle myönnetään 4.5 miljardia kruunua varoja sijoitettavaksi pankkien uusiin osakeanteihin.

b) Toimenpiteet pankkien kannattavuuden parantamiseksi

- osa yksityisten pankkien veloista keskuspankille korvataan uudella talletusjärjestelyllä, joka alentaa pankkien korkomaksuja keskuspankille noin 1.1 miljardia kruunua vuodessa,
- pankkien likviditeettivaatimuksia, jotka Norjan VM määrää, alennetaan 8 prosentista 6 prosenttiin, mikä merkitsee noin 10 miljardin kruunun vähennystä pakollisissa likvideissa varoissa; tämä parantaa pankkien tulosta noin 100 milj. kruunua vuodessa,
- pankkien preemio omiin vakuusrahastoihin alennetaan 0.15 prosentista tasesta 0.0375 prosenttiin. Tämä parantaa pankkien tulosta noin 700 milj. kruunua vuodessa.

Tämä varsin mittava tukipaketti otettiin julkisuudessa vastaan melko kriittisin kommentein, vaikka paketin tarpeellisuutta ei juuri epäilty. Stortingetista esitettiin kysymyksiä, kuinka pitkälle pankkien tukemisessa täytyy mennä. Pankkien epäiltiin käyttävän huonoa tilannettaan väärin hyväkseen.

Taulukossa 15 on esitetty yhteenveto Norjan pankkien eri lähteistä tähän mennessä saamasta tuesta. Pankkien omista vakuusrahoista tukea on myönnetty tähän mennessä yhteensä noin 11 miljardia kruunua. Valtion rahastoista on myönnetty tukirahoitusta noin 13.5 miljardia kruunua. Aiemmin kriisin aikana Norjan Pankki myönsi lyhytaikaisia likviditeettilainoja muutamalle pankille, mutta viime aikoina tätä tukea ei ole tarvittu. Norion Bankin lopettamisen yhteydessä Norjan Pankki kärsi luottotappion.

Taulukko 15.

Tukitoimet yhteensä Norjan pankeille

	1988	1989	1990	1991-1992
<u>Liikepankit</u>				
- liikepankkien vakuusrahasto		885	1966	3374
Norjan Pankki		73		
- valtion pankki-vakuusrahasto				4125
- valtion pankki-invest.rahasto				8947
summa % liikepankkien taseesta		0.3	0.5	4.0
<u>Säästöpankit</u>				
- säästöpankkien vakuusrahasto	600	1863	203	910
- Norjan Pankki	200	500		
- valtion pankki-vakuusrahasto				320
- valtion pankki-investointirahasto				
summa % säästöpankkien taseesta	0.3	1.0	0.1	0.5

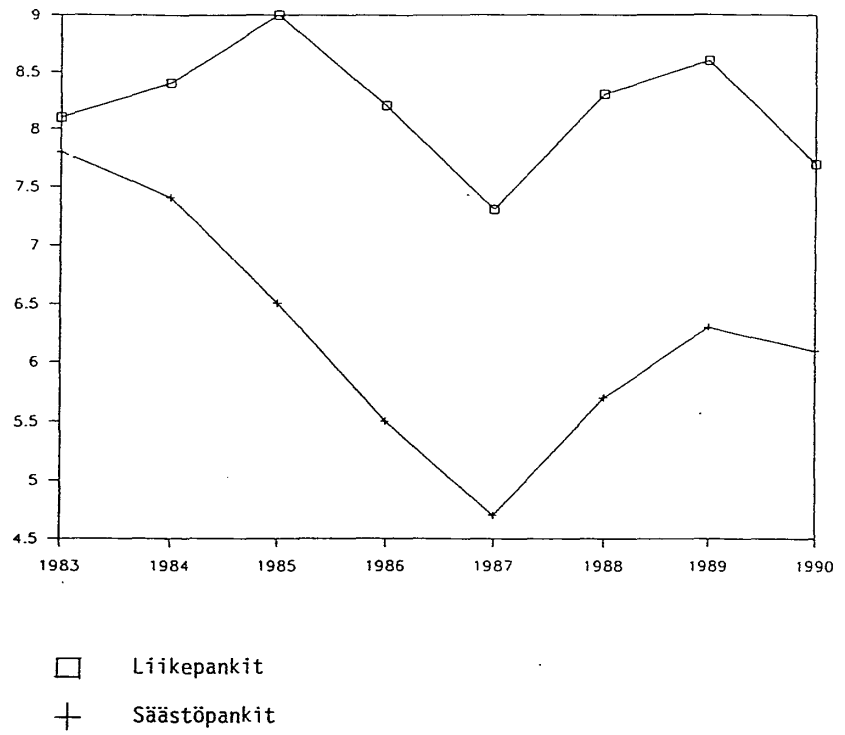
Norjan Pankki on antanut ja antaa jatkossakin huomattavaa tukea pankkien tulokseen. Norjan Pankki tallettaa varojen pankkeihin noin 25 miljardia kruunua vain 6 prosentin korolla. Tämä pienentää pankkien kallista keskuspankkivelkaa, jonka keskimääräinen korkotaso alenee noin 11 prosentista 8.3 prosenttiin.

Lähtökohtana Norjan valtion pankkien tukijärjestelmässä on, että kaikki vakavaraisuuden tukemiseksi tehdyt sijoitukset ja myönnetyt lainat saadaan korkoineen takaisin. Takaisinmaksun arvioidaan vievän ainakin 10 vuotta eikä täyttä varmuutta ole takaisinmaksusta. Valtion ja veronmaksajien lopulliset menetykset voivat parhaassa tapauksessa jäädä melko pieniksi. Sitä vastoin pankkien omistajat ovat jo tähän mennessä menettäneet useita miljardeja kruunuja. Kaikki mahdolliset lopulliset menetykset valtion ja Norjan Pankin myöntämistä lainoista tai valtion rahastojen osakesijoituksista tulee hyväksyttäväksi Norjan parlamentissa.

Norjan pankkien vakavaraisuuden vaatimus oli viime vuonna 5.6 % ja tänä vuonna pankeille on asetettu pankkikohtaisia tasovaatimuksia. Vasta vuoden 1993 alusta astuu voimaan BIS:n 8 prosentin vaatimus. Oheisessa kuviossa 12 on esitetty liike- ja säästöpankkien vakavaraisuuden kehitys ajalta 1983-1990. Pankit ovat myös viime vuonna täyttäneet vaaditun 5.6 prosentin vakavaraisuuden valtion tukirahoituksen avulla.

Kuvio 12.

Norjan pankkien vakavaraisuus

6 Norjan pankkisektorin tulevaisuuden näkymät

Norjalaiset ovat suhtautuneet pankkikriisiinsä varsin rauhallisesti, vaikka kriisi on eräs pahimpia maailmassa koskaan koettuja. Suhtautumiseen on voinut vaikuttaa se, että Norjan valtiolla on jo yli 100 miljardia kruunua Petroleum Fundissa, josta saatavia tuottoja valtio voi vapaasti käyttää. Pankkikriisi ei aiheuta veronkorotuspaineita Norjassa. Suomessahan tilanne on tässä suhteessa Norjaa huonompi, koska meillä valtio on rahapulassa. Viime aikoina kritiikki pankkeja kohtaan on kuitenkin selvästi kasvanut Norjassa. Pankkien katsotaan käyttävän julkista tukea väärin ja liian paljon hyväkseen. Todennäköisesti Stortinget ja valtion rahastot asettavat jatkossa entistä tiukempia ehtoja lisätuelle, mikäli sellaista tarvitaan.

Norjassa on varsin suuri vastustus ulkomaalaisomistukselle, myös pankkisektorissa. Norja on halunnut ETA-sopimukseen poikkeuksellisen tiukat ehdot yritysten ulkomaalaisomistukselle. Norjassa pelätään, että pankit joutuvat laajalti ulkomaiseen omistukseen, jos rajoituksia ei ole. Mm. OECD on uudessa maaraportissaan kritisoinut Norjan asennetta tässä kysymyksessä. Ulkomaiset sijoittajat voisivat OECD:n mukaan tuoda tarvittavaa uutta riskipääomaa norjalaisiin liikepankkeihin.

Norjan pankkien saneeraus ja yleensä tehokkuuden lisääminen ovat hyvässä vauhdissa. Varsin yleisesti pankkisektorin uskotaan selviytyvän muutamassa vuodessa hyvään kuntoon. Vakuusrahastot ovat asettaneet tavoitteeksi käyttökateen nollatuloksen tälle vuodelle ja positiivisen käyttökateen vuodelle 1993.

Norjassa oli eräs maailman pahimmista pankkikriiseistä myös 1920-luvulla. Missään muussa pohjoismaassa ei ollut silloin vastaavansuuruista kriisiä. Kriisin alkaessa 1920-luvun alussa Norjassa oli noin 200 pientä liikepankkia ja kriisin päättyessä niitä oli jäljellä noin 100. Kymmenet liikepankit tekivät silloin konkurssin ja loput fuusioituivat. Tämä kriisi jätti jälkensä Norjan pankkisektoriin useaksi vuosikymmeneksi ja kriisistä kirjoitetaan vieläkin paljon. Nykyinen kriisi on ollut yhtä vakava ja pitkäaikainen, nyt jo kuudetta vuotta menossa. Myös nykyinen kriisi jättää syvät jäljet Norjan pankkisektoriin. Kriisin seurauksena pankkien lukumäärä vähenee huomattavasti ja pankkisektori keskittyy Norjassa. Silti näyttää siltä, että varsinkin pienet ja keskisuuret säästöpankit ovat menestyneet hyvin, sillä niiden toiminta on ollut tehokasta ja riskinotto hallinnassa. Sen sijaan pienten liikepankkien kohtalo näyttää huonolta. Niitä on enää muutama jäljellä ja vain yksi on kannattava. Liikepankkisektori keskittyy Norjassa vielä jatkossakin.

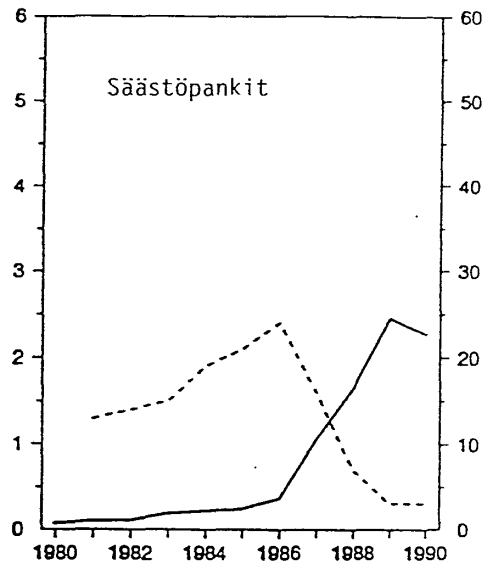
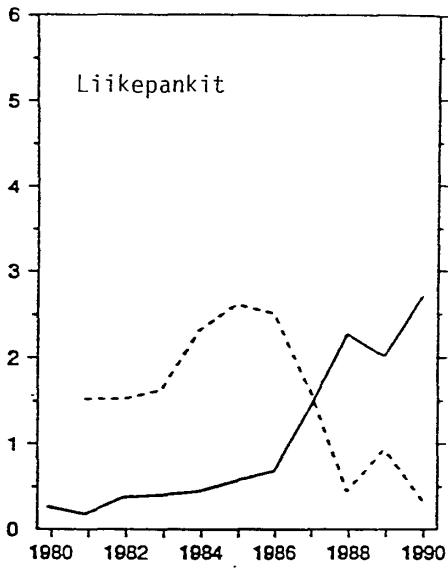
Valtio pyrkii irrottautumaan yksityisten pankkien omistussuhteesta mahdollisimman nopeasti. Tällä hetkellä valtio omistaa rahastojensa kautta Fokus Bankin ja Kreditkassenin kokonaan ja yli puolet DnB:stä. Valtion omistuksen purkaminen onnistunee vasta usean vuoden kuluessa, koska valtio myös haluaa sijoittamilleen varoille hyvän tuoton. Tällöin omistusten myynti onnistuu vasta sitten, kun pankit ovat hyvin kannattavia ja takaisin pörssilistalla.

Luottotappio % luotonannosta

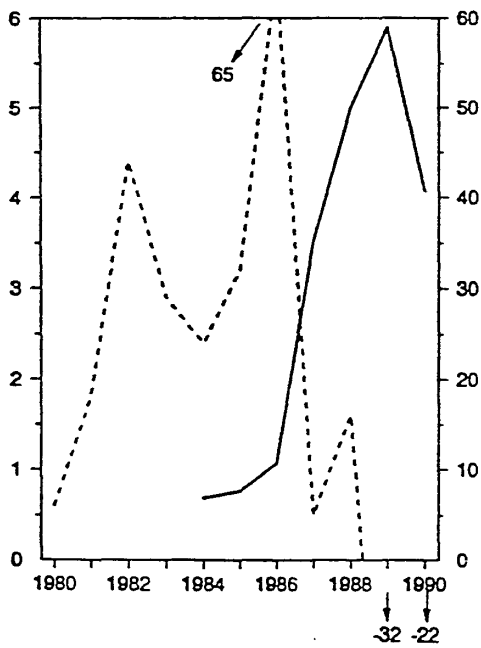
vasen skaala _____

Luotonannon kasvu - %

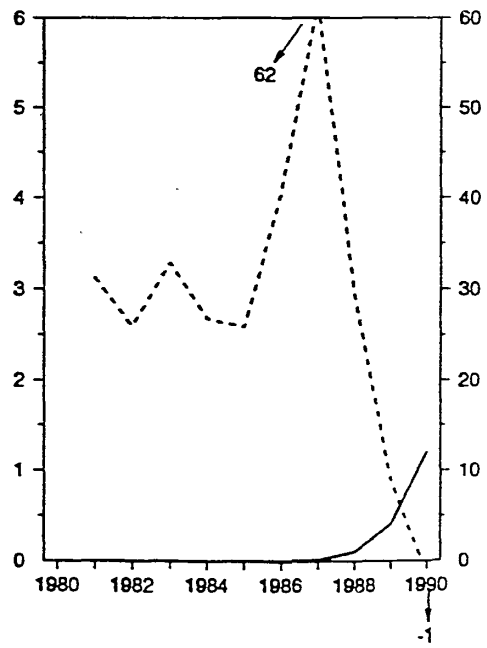
oikea skaala -----

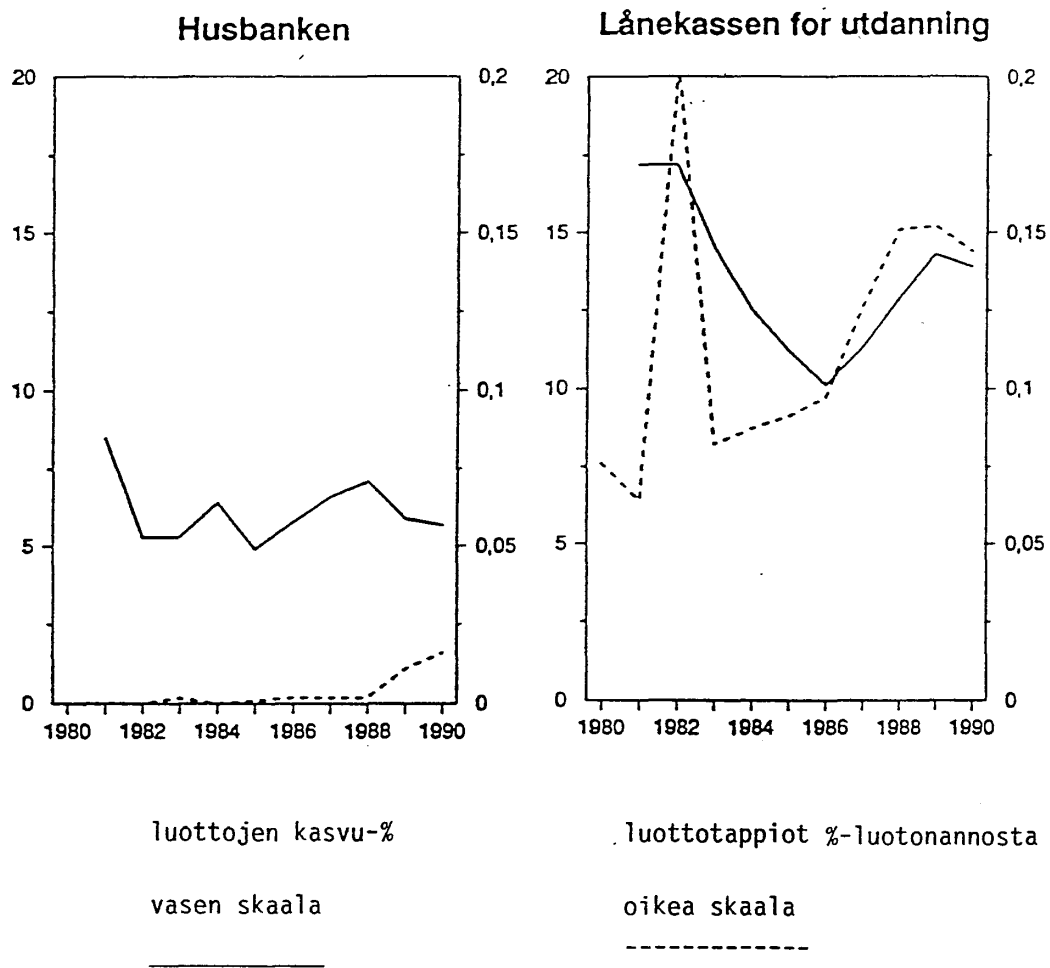

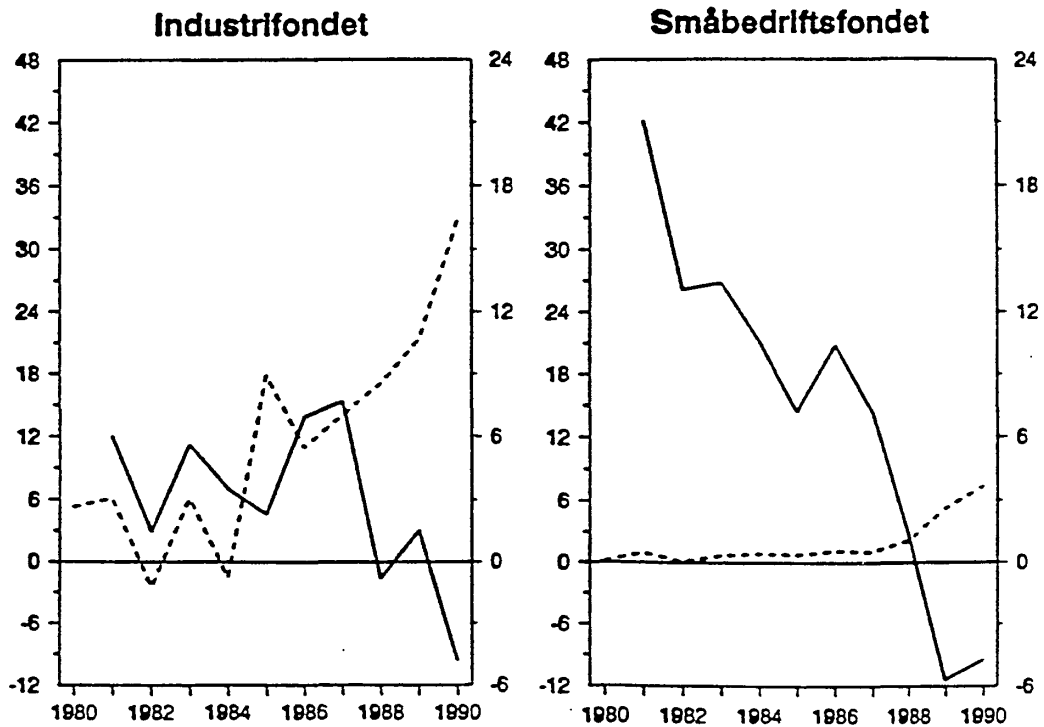
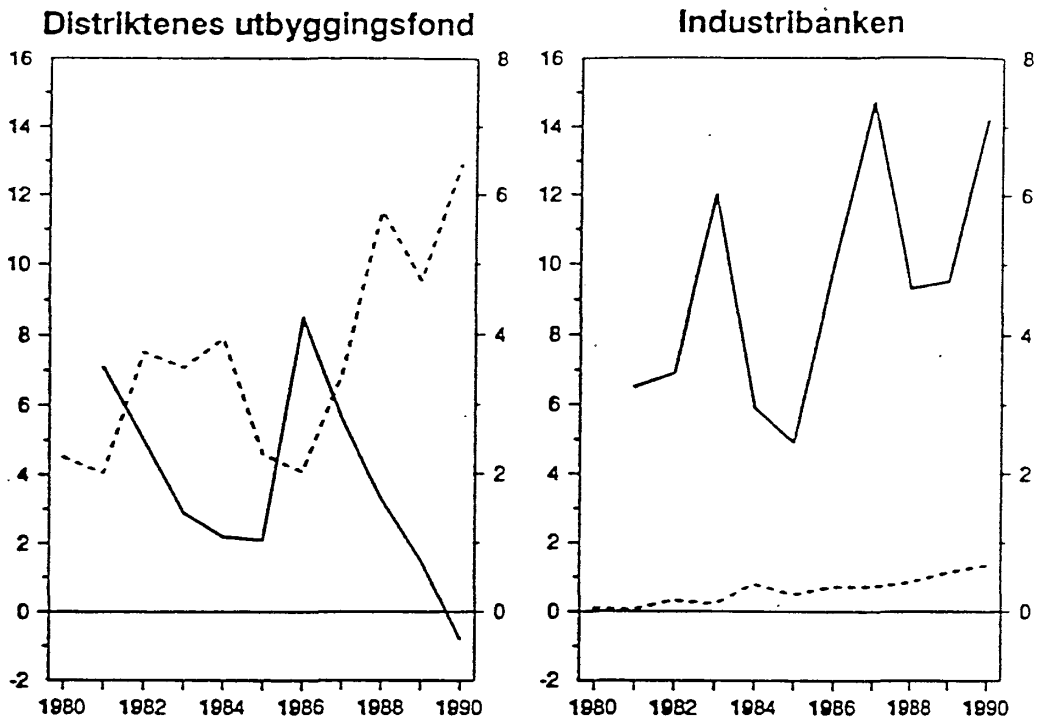
Rahoitusyhtiöt

Luottoyhtiöt

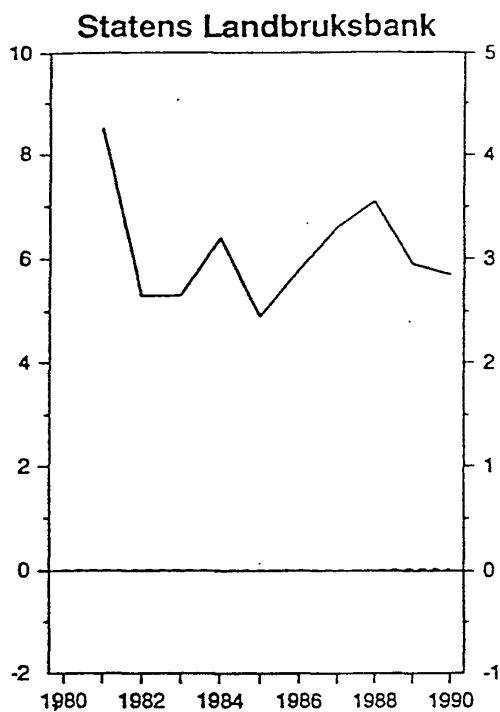
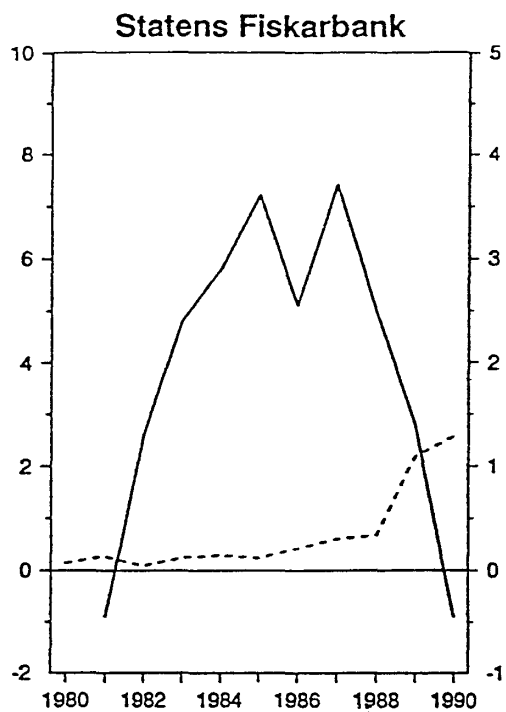
luotonannon kasvu-%

luottotappiot %-luotonannosta

vasen skaala

oikea skaala

—————

luotonannon kasvu-%

vasen skaala

—————

luottotappiot %-luotonannosta

oikea skaala

SUOMEN PANKIN KESKUSTELUALOITTEITA

ISSN 0785-3572

- 1/92 Jaakko Autio **Valuuttakurssit Suomessa 1864–1991**. Katsaus ja tilastosarjat. 1992. 36 + 245 s. ISBN 951-686-309-4. (TU)
- 2/92 Juha Tarkka – Johnny Åkerholm **Fiscal Federalism and European Monetary Integration**. 1992. 29 s. ISBN 951-686-310-8. (KP)
- 3/92 Päivikki Lehto-Sinisalo **The History of Exchange Control in Finland**. 1992. 92 s. ISBN 951-686-311-6. (TI)
- 4/92 Erkki Koskela – Matti Virén **Inflation, Capital Markets and Household Saving in Nordic Countries**. 1992. 21 s. ISBN 951-686-312-4. (TU)
- 5/92 Arto Kovanen **International Capital Flows in Finland 1975–1990: The Role of Expectations**. 1992. 18 s. ISBN 951-686-313-2. (KT)
- 6/92 Ilmo Pyyhtiä **Investointien kohdentuminen Suomessa**. 1992. 54 s. ISBN 951-686-314-0. (KT)
- 7/92 Margus Hanson **Eesti Pank ja Viron rahajärjestelmä 1920- ja 1930-luvulla**. 1992. 58 s. ISBN 951-686-315-9. (TU)
- 8/92 Markku Malkamäki **Estimating Conditional Betas and the Price of Risk for a Thin Stock Market**. 1992. 36 s. ISBN 951-686-317-5. (TU)
- 9/92 Markku Malkamäki **Conditional Betas and the Price of Risk in a Thin Asset Market: A Sensitivity Analysis**. 1992. 39 s. ISBN 951-686-318-3. (TU)
- 10/92 Christian Starck **Keskuspankkien riippumattomuus – kansainvälinen vertailu**. 1992. 43 s. ISBN 951-686-319-1. (KP)
- 11/92 Juha Tarkka **Tax on Interest and the Pricing of Personal Demand Deposits**. 1992. 21 s. ISBN 951-686-320-5. (KP)
- 12/92 Terhi Kivilahti – Jyri Svanborg – Merja Tekoniemi **Itä-Euroopan maiden valuuttojen vaihdettavuudesta**. 1992. 45 s. ISBN 951-686-322-1. (IT)
- 13/92 Heikki Koskenkylä **Norjan pankkikriisi ja vertailua Suomen pankkeihin**. 1992. 37 s. ISBN 951-686-323-X. (TU)

